

DECONSTRUIR LA MIRADA

Mª Montserrat Pena Modia

Niub: 25134045

Tutora: Montse López Páez

TFG juliol 2017

Departament Arts Visuals i Disseny

Facultat de Belles Arts

Mª Montserrat Pena Modia

montsepenamodia@gmail.com / montse.pena@hotmail.com

instagram: mpena_galery

<https://about.me/montsepena>

619 642 746

DECONSTRUIR LA MIRADA
Una invitació a deixar d'empènyer la manta

Montse Pena
2017

INDEX

Abstract	9
Pròleg. Deconstruir la mirada	10
Introducció. Com neix la mirada patriarcal i el seu context actual	15
Objectiu del treball: escurçar el temps per assolir la igualtat de gènere	17
Produccions artístiques al voltant de les dones en societat	21
• Paraules postals. Una autoedició	23
• Descobrir-se. Sèries fotogràfiques	39
• Visió esvaïda. Vídeo	53
Conclusions	54
Referents artístics	59
Bibliografia	67
Annexos	73
Agraïments	79

RESUM

Aquest treball pretén ser una petita contribució artística a la resolució d'una problemàtica actual: la desigualtat de gènere. Parteixo de la necessitat de fer visible la mirada masculina, tan subtil en la seva forma actual, atorgant-li un cos matèric, en forma de manta d'emergència, que simbolitza les dones com a supervivents dins de la societat. Cerco engrescar a escurçar el temps d'assoliment d'aquesta igualtat.

En aquest treball s'han portat a terme tres formalitzacions artístiques: Paraules postals. Descobrir-se. Visió esvaïda. Totes elles enfocades al mateix objectiu general.

Paraules Postals és una producció extensiva a les dones del meu entorn social-econòmic i en la

cinquantena d'edat. Ambdós ítems coincidents amb la meua etapa vital. Amb aquesta producció he intentat copsar la sensibilització d'aquest públic femení envers el tema principal del meu TFG. La formalització es sustenta en la utilització de targetes postals com a eina de comunicació i expressió.

La producció Descobrir-se, formalitzada en sèries fotogràfiques, s'ha realitzat en la línia de les performances convidant directament a aquest públic femení a fer l'acció de desfer-se'n d'aquesta mirada patriarcal.

Visió Esvaïda és un vídeo que vol representar la il·lusió i el neguit d'eradicar aquesta mirada.

ABSTRACT

This work aims to be a small artistic contribution to solving a current problem: the gender inequality. I start from the need of making the male gaze visible, so subtle in its present form, giving it a material body, in form of emergency blanket, symbolizing women as survivors in society. Looking to encourage to shorten the time to achieve this equality.

Three artistic formalizations have been carried out in this work: Postcards Words. Be discovered. Vanished vision. All of them focused on the same general objective.

Postcards Words is a production extended to women in my social-economic environment and age of fifty. Both coincident with my vital stage. With this

production I have attempt to grasp the awareness of this female public towards the main theme of my Final Project (TFG). The formalization is based on the use of postcards as tool of communication and expression.

The production Discovering, formalized in photographic series, has been made in line with the performances inviting the female public directly to take action to get rid of this patriarchal perspective.

Vanished Vision is a video that wants to represent the excitement and anxiety of eradicating this look.

PRÒLEG

1. Partint de la base que l'expressió artística no té per què ser exactament una descripció sociocultural, ni tampoc la políticament correcta, considero que l'art pot ser una via que permet manifestacions plàstiques que poden ser més agosarades que altres formes d'articulació cultural.

Buscant un diàleg amb el lector, en els diferents apartats d'aquest treball, inclòs aquest pròleg, s'anirà simultaniejant imatges de produccions d'autoria pròpia realitzades al llarg del grau de Belles Arts, en paral·lel a la redacció d'aquest TFG.

2. L'art pot ser provocatiu sense que hagi de ser sempre un recurs academicista. Defugim, per tant, de fer un art formal. El psicòleg i filòsof Rudolf Arnheim¹ (Berlín 1904 - Ann Arbor 2007) ho expressa molt bé:

"(...) yo creo que lo mejor que se puede hacer es plantear una pregunta que pocas personas se hacen explícitamente pero a la que todo el mundo se enfrenta implícitamente antes o después. Es la pregunta del fin último de la vida. (...) El arte, por tanto, es uno de los instrumentos más poderosos de que disponemos para la realización de la vida. Negar esta posibilidad a los seres humanos es ciertamente desheredarlos." (Arnheim, R., 1993, p. 22).

L'art dóna visibilitat: és crítica social, deixa testimoni del nostre entorn actual en qualsevol dels seus àmbits, no només representant-lo, com feien els hereus del realisme històric, sinó presentant-lo; annexionant la realitat en els termes que defineix l'historiador de l'art i escriptor francès Paul Ardenne² (Born 1956):

"(...) una lògica de implicación que ve la obra de arte directamente a un sujeto que pertenece a la historia inmediata." (...) ¿Un arte habitado por un impulso de animación social? El artista se convierte en productor de acontecimientos." (Ardenne, P., 2006, p. 13).

1. Va ser un psicòleg i filòsof influït per la psicologia de la Gestalt i per l'hermenèutica.

2. És un historiador, historiador de l'art, comissari d'exposicions i escriptor francès.

Masteguem i callem la "normalització" social sense adonar-nos perquè les nostres dents no han recuperat la seva finalitat antropològica. No mosseguem, no posem límits, no ens defensem... Evolució o extinció de la nostra singularitat?

*Tu boca deseosa, inculta e inconsciente
mordió en lo más inmaculado de mi condición de mujer.
Ese mordisco, oculto e ignorado, ha marcado mi caminar
lejos del suelo.
¡Pero ahora tengo todos mis dientes!
Borro tu mordida, ahora conocida,
con mis mordidas deseadas y vetadas.
Ahora soy yo quien muerdo,
desgastando tu mordida.
Pero a cada mordida que doy,
el deseo de borrar la tuya me recuerda por qué muerdo.
Y mis dientes se desgastan a cada mordida acallada
como acallada fue tu mordida.
Y cuanto más muerdo, más presente es tu mordida.
Dime, ¿por qué me mordiste?*

Aquestes reflexions vaig explorar-les a l'obra *Boca, dents, parlar, mossegar...* d'autoria pròpia.

fig. 1

Boca, dents, parlar, mossegar...

Barcelona 2016

5 peces d'alginat de mides variables 32 x 9 x 9 cm i poema *La mordida*

Penso que aquest fet de *deixar testimoni del nostre entorn actual*, m'atorga una responsabilitat de contribuir com a artista, en la línia de pensament de l'artista visual Rogelio López Cuenca³ (Málaga 1959), en el sentit que el treball de l'artista tingui una intenció, considerant el rol social i l'entorn sociològic en el què es mou. (Fig. 1). Tenint en compte que l'ésser humà és relació i que tot el que fem té un transfons polític. Al respecte, l'esmentat autor diu:

"(...) es urgente para los artistas que tengan una intención ... política en su trabajo, un rol social en su hacer'...' mirar detras'...' Detrás es donde están pasando otras cosas, detrás lo que está pasando es la destrucción del territorio, la privatización de los espacios públicos. Lo que está pasando es muy escandaloso y ese es el territorio de lo político." (L., Rogelio, 2008, p. 83).

Sento una responsabilitat d'afavorir canvis que ens siguin positius; a estendre ponts com a connexió entre el món intern individual i l'extern general: Un *ser conscients* del què està passant a la nostra societat i un posicionar-se (o no) al respecte.

3. La seva obra està marcada pel seu caràcter polític, hàbil llenguatge i la relectura d'imatges quotidianes o procedents dels mitjans de comunicació. Amb un estil irònic i poètica efectua una crítica de la cultura i la societat contemporànies.

"No puede haber renacimiento sin una noche oscura del alma, una aniquilación total de todo lo que creías y pensabas que eras".

Hazrat Inayat Khan (fundador del sufismo).

"Uno no alcanza la iluminación fantaseando sobre la luz, sino haciéndose consciente de su propia oscuridad".

Carl Gustav Jung (psicólogo analítico).

"No hay caminos, hay que caminar".

Andréi Tarkovsky (cineasta ruso).

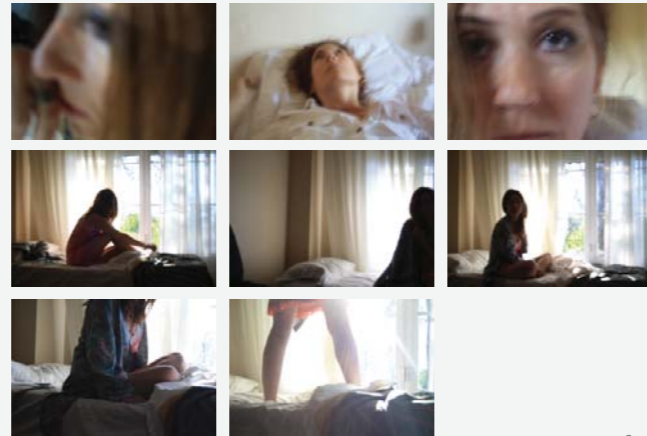

fig.2

La crisi de l'ànima
Barcelona 2013
Sèrie 8 fotografies de 8 x 13 cm

3. En aquesta línia de pensament, el meu projecte neix de les meves reflexions pròpies del moment vital (Fig. 2), amb la intenció de generar pensament crític envers a problemàtiques actuals. Situacions que vivim i que, per repetició, sovint són normalitzades. Centro els meus interessos en la denúncia de la situació de les dones en societat i de la conciliació de la individualitat amb el seu entorn. Parlo de l'assoliment de la igualtat, fita que, en realitat, encara estem lluny d'una veritable realització.

Aquest projecte té com a objectiu visibilitzar la *mirada*⁴ que encara recau en les dones, considerant-les febles als ulls del patriarcat, així

com incitar al públic/espectador a escurçar, si no a anul·lar, les diferències de gènere que continuen marcant la societat actual. La "reconciliació" entre les persones i la societat (Ardenne, P. 2006, p. 17) que va expressar l'escriptor Jules Champfleury⁵ (Laon, 1821-Sèvres, 1889). Una reconciliació que en paraules de la doctora en sociologia María Antonia García de León Álvarez⁶ (Espanya):

"(...) compete a hombres y mujeres reestructurar las relaciones preestablecidas en clara disfuncionalidad con el nuevo estilo de vida y orden social. (...) Es llegado el tiempo para esta tarea conjunta de hombres y mujeres." (García, M. A., 2009, p. 17).

4. Mirada patriarcal: en endavant "la mirada"

5. Va ser un escriptor francès, amic de Baudelaire, Banville i Nadar. Partidari del realisme artístic. Va ser un dels personatges del quadre Homenatge a Delacroix, del pintor francès Henri Fantin-Latour (1864)

6. Llicenciada en Dret (1970) i doctora en Sociologia (1981). És professora titular de Sociologia de l'Educació a la Universitat Complutense de Madrid.

¿Cuál es mi realidad? ¿Soy yo? ¿Qué soy?

Ya ni siquiera me atrevo a decir "quien".

Si me paro y me doy un momento, veo otra realidad en la que camino.

Que está dentro de mí.

Si paro el bombardeo externo, pienso con otros pensamientos que no están en mis autopistas diarias: perfecta, operativa, impertérrita...

Y me veo maniatada, ciega, sorda y muda ante mí misma.

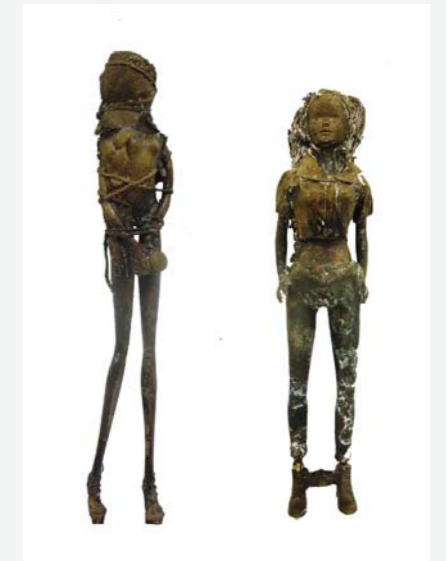

fig.3

REALIDADES...
Barcelona 2014
Dos escultures i poema
Sóc éssent. Bronze. 30 x 8 x 5,5 cm
Feliç en la meva ignorància. Bronze. 34 x 6 x 5'5 cm

Les dones no som l'únic col·lectiu que pateix discriminació a la societat (Fig. 3), però sí és el col·lectiu que pateix una discriminació maquillada, silenciada i històrica. Davant la impossibilitat d'abastar tots els col·lectius discriminats i totes les formes de discriminació, em centro en la *mirada masculista* per ser autobiogràfica. Vull deconstruir i construir un altra esguard per reestructurar, a nivell intern, les meves vivències identificades en la meva maduresa. (Fig 4).

4. Em centro en les dones occidentals, per ser el meu entorn vital; i amb una edat, la cinquantena, per ser l'edat en què em trobo i perquè és una etapa de vida en què la nostra experiència propicia una relectura diferent que ens situa i ens fa valorar com hem viscut i com volem (o podem) viure a partir d'aquí.

El meu projecte es produeix en diferents formes d'expressió artística. Considero que l'artista d'avui dia ha de ser multidisciplinar, aquest és un ventall que ens proporciona l'ensenyament de la facultat de Belles Arts. En aquest sentit, abordo la formalització a través de diferents tipus de representació: fent servir mitjans i tecnologies diverses, llenguatge literari, fotografia i vídeo. Així com diferents suports i tècniques. Sovint faig els meus projectes extensius a d'altres persones amb les quals cerco implicació i col·laboració com a contrapunt a un fer i pensar unidireccional i que esdevé un *feed-back* imprescindible per defugir la subjectivitat extrema.

"Para aquellos que se abran camino hasta el hogar de la psique en el inconsciente, ésta constituye la primera entrega, la rasgadura del ego que permite la revelación del deseo más profundo del alma. ¿Acaso piensas que sólo debes crear cosas lindas, buenas y dulces? ¿Lechuzas sin garras, leones sin colmillos, mujeres y hombres sin aspectos oscuros? ¿Eliminar la ferocidad? ¿Crear estabilidad sin cavar pilares profundos? ... Si es así un dios oscuro acechará para raptarte (Hades)."⁷

fig. 4

Montse Pena. No només sóc el que veus

Barcelona 2014

Instal·lació de capsos lumíniques, radiografies i fotografies amb condicions lumíniques diferents. 75 x 64,5 x 36 cm

INTRODUCCIÓ. CÒM NEIX AQUESTA MIRADA PATRIARCAL I EL SEU CONTEXT ACTUAL

1. Diverses fonts asseguren que el patriarcat es va instal·lar en les estructures socials més primàries en base a dos fets molt importants en l'evolució de la humanitat, a saber: quan es va prendre consciència de la paternitat i quan es va instaurar l'agricultura. Més recentment, l'antropòloga francesa Françoise Héritier⁸ (França 1933) ha aprofundit en aquesta temàtica, arribant a conclusions devastadores. Ha considerat a l'espècie humana com la única on els mascles maltracten i dominen a les femelles. I això passa, no per una qüestió "biològica"; no perquè l'home sigui més fort que la dona, sinó "per un sistema social legitimat". És a dir, tot comença quan els nostres remots avantpassats van construir un sistema de pensament diferenciador de rols femení/masculí que ha arribat fins avui dia.

2. D'aquí parteixen tots els estereotips de gènere que han arribat a ser universals, precisament perquè han definit, en forma de sotmetiment, el rol social de la dona. Héritier conclou que "el "masclisme" té molts segles

de vida per endavant". Afirmació que també és compartida per altres autors com Maria Antonia García, que pronostica que el sistema patriarcal pot durar llarg temps, "tal vegada segles, sense comptar amb el risc d'involució". (García, M.A., 2009, p. 209-210).

Aquestes afirmacions són precisament les que motiven el meu treball, i les que m'engresquen a incitar a escurçar aquest temps. Tenint en compta que malgrat les precedents conclusions pessimistes, les actuals generacions tenim uns reptes socials engrescadors dels que no podem defugir. La mateixa autora María Antonia García ens dona llum al respecte:

"Estamos ante un muy interesante período de transición en el cual las ciencias sociales tienen ante sí un trabajo incesante de análisis e interpretación de los nuevos fenómenos sociales en relación a las identidades de géneros y éstas son cruciales para el funcionamiento del sistema social." (García, M.A., 2009, p. 210). (Fig. 5).

7. Selecció d'Alejandra Abajo i Leandro Wolfson de l'audio llibre The Creative Fire: Myths and Stories about de Cycles of Crativity de Clarissa Pinkola Estés -El Foc creatiu: Mites i contes sobre els cicles de la creativitat.

8. Successora de Claude Lévi-Strauss al Collège de France.

“Toda vida está hecha de fragmentos que no encajan entre sí: como un rompecabezas que se difumina y se nubla sin dar una verdadera imagen única y exacta”.

Biel Mesquida (Castellón de la Plana 1947).

fig.5

Fragmentos vivos

Barcelona 2015

Triptic de pasta de modelar i pigment sobre cartró. 39 x 61 cm
Resultat de la performance portada a terme a la Facultat de Belles Arts

fig.6

Ensimismada

Barcelona 2013

Carbonet sobre paper. 70x50 cm

OBJECTIU DEL TREBALL: ESCURÇAR EL TEMPS PER ASSOLIR LA IGUALTAT DE GÈNERE

1. La *mirada*, la projectada i la rebuda, es conforma per predomini d'un llegat cultural, una prevalença dels estereotips a través dels mass-media i dels imaginaris col·lectius. És una *mirada* classificadora.

2. Sovint la maduresa personal ens aboca a reflexions sobre el què hem esdevingut a la vida. Ens adonem que som el fruit del nostre context sociològic i, inevitablement, el resultat de les nostres relacions personals, amb la societat i amb nosaltres mateixos. (Fig. 6). Tanmateix, aquestes relacions de vegades no han estat el que semblaven. Així ho adverteix el sociòleg francès Pierre Bourdieu⁹ (Denguin 1930 – París 2002) que introdueix el concepte de “violència simbòlica”, concepte que es caracteritza per ser una violència invisible, que no solament està socialment construïda, sinó que també ens determina els límits

dins dels quals és possible percebre i pensar. Els “dominats” són inconscients de les pràctiques que contra ells s'infringeixen. Pràctiques que són part d'estratègies construïdes socialment en el context del poder, caracteritzades per la reproducció dels rols socials i entre els que, òbviament, es troba el masclisme. Bourdieu ens parla de com naturalitzem i interioritzem les relacions de poder, convertint-les així en evidents i inqüestionables, inclús per una majoria dels propis sotmesos.

3. L'escriptora Casilda Rodríguez¹⁰ (Madrid 1945) conclou en la mateixa línia que Bourdieu i ens parla de la “normalització” de la domesticació de la vida i de totes les arts d'extermini. I així, el poder i els seus mitjans (televisió) ens exhibeixen un món meravellosament irreal, que ens provoca un clar sentiment de frustració, i, a la seva vegada, de resignació amb la qual es pretén desviar

⁹. Sociòleg, antropòleg i filòsof francès, va ser un dels més prestigiosos i polèmics pensadors contemporanis així com un dels inspiradors intel·lectuals del moviment antiglobalitzador o altermundista.

¹⁰. Escriptora. Destaca per la seva visió antipatriarcal del part, la maternitat i la societat en general.

“el malestar produït pel sistema i evitar que es transformi en la indignació, la ràbia i la còlera propiciadores de la rebel·lia.” (R., Casilda, 2004, pròleg)

4. Com ja he expressat en les pàgines precedents, aquest projecte fixa el seu interès en les dones coincidents amb la meua etapa vital i, perquè és a la nostra societat on s'ha començat a produir un canvi en relació a la secular subordinació de la dona vers l'home.

Aquest projecte parla de les dones en societat, de les dones a qui se'ls ha estat denegat qualsevol territori social pel sol fet de ser dones. Ha transcorregut força temps des dels primers moviments iniciats als anys 60 i 70 que van encunyar el terme “feminisme”. Governos, entitats, agrupacions i col·lectius desenvolupen, amb més o menys èxit, eines diverses per acotar aquest mal que continua jerarquitzant la humanitat. (En aquest sentit ressalto el *Manifest Institucional*.

Dia internacional per a l'eliminació de la violència envers les dones. 25 de novembre de 2016. Annex 1 pàg. 73 d'aquest TFG).

Les dones, històricament tutelades, segueixen sent febles en la mirada masculina. Les estadístiques oficials del Consejo General del Poder Judicial relatives a la violència domèstica i de gènere aboquen dades esgarrifoses. (Annex 2 pàg. 75).

5. Es tracta d'una injustícia de la que no agrada parlar, que molts pensen i diuen que ha estat superada, que avui la dona ocupa llocs de rellevància social en la política, l'economia, la cultura i les arts. Res més lluny de la realitat, només cal fer una ullada als reportatges fotogràfics de les cimeres polítiques i/o econòmiques, i als llistats dels artistes més influents del segle XX i XXI, per comprovar que la dona és la gran absent.

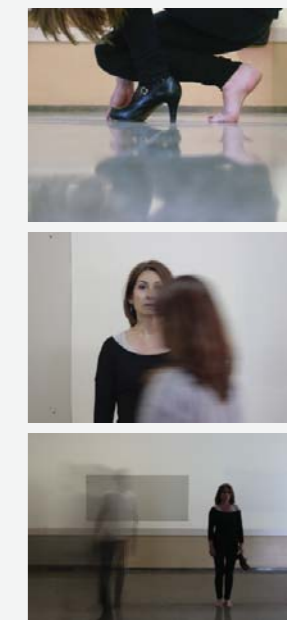

fig.7

Dones socials

Barcelona 2014

Sèrie fotogràfica de 3 imatges en 8x13 cm

6. No es tracta d'un discurs acabat, és una problemàtica, la resolució de la qual acaba de començar. A tal fi, aquestes són les meves principals premisses a assolir:

- Generar un esguard més profund respecte a la dona de la nostra societat propera, delatant la imposició silenciosa de l'entorn social.

- Propiciar un nou comportament social (modificant la *mirada* actual) que faci la dona més viva, més desperta, més conscient i no restar morta en vida; un canvi de veure i de viure real.

- Utilitzar en el meu treball una “manta d'emergència” com a al·legoria a la supervivència de les dones en la societat: La *mirada* d'una societat patriarcal en forma d'una manta de supervivència.

- Qüestionar una mirada adherida a la nostra pell, que ens condiciona una manera de ser, una manera de desenvolupar un rol determinat perquè educativament es perpetra aquesta *mirada*. I malgrat te la treus de sobre, la *mirada* vaga en la seva deriva, expectant, esperant depositar-se en la següent generació, sovint de la mà de la primera dona que té incidència a la teua vida.

Y dicen de mí...
 Que voy por la vida pisando fuerte,
 Siempre adelante
 Manteniendo la distancia,
 Preservando mi intimidad
 Haciendo mil cosas a la vez
 Con cierto desorden y dispersión
 Y lo dicen porque así lo transmito
 Y así lo transmito porque así me siento
 La esencia de lo que ves y de lo que no ves.

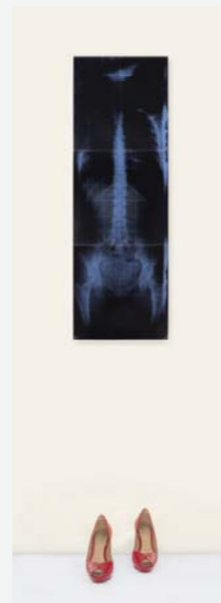

fig. 8

Autorretrato

Barcelona 2012

Instal·lació, Radiografies amb sabates i poema

7. Per què arrossegar aquesta *mirada*? Per què està perpetrada (incrustada en la nostra arrel) malgrat l'evolució en la igualtat? Les formes patriarcal han evolucionat, no en el seu què, sinó en el seu com. La subtilesa amb la qual s'imposa, la fa encara més perillosa per la dificultat de detectar-la. És la violència simbòlica que s'exerceix mitjançant els patrons culturals i la imposició de gènere, amb representacions simbòliques (a través dels mitjans de comunicació, la publicitat, les pel·lícules, les cançons populars – veure Annex 3, pàg. 77 d'aquest treball-, els videojocs, etc.) del que és "ser" home o dona. Aquest tipus de violència naturalitza la subordinació de la dona en societat. Explica Pierre Bourdieu que el poder simbòlic només pot mantenir-se i reproduir-se amb

la col·laboració de qui el pateix, perquè així es naturalitzen i interioritzen les relacions de poder desiguals¹¹.

Posem dates! ens les inventem?: l'informe del Fòrum Econòmic Mundial conclou que "La igualtat de gènere no arribarà fins al 2186"¹². Evidentment, aquesta dinàmica no se solucionarà d'un dia cap a l'altra ni tampoc disposant una determinada data (2186) sinó que respondrà a la dinàmica social que imposem.

Escurcem aquest temps?

Dones que es despullen d'aquesta mirada reclamant el seu territori social. (Fig. 8).

PRODUCCIONS ARTÍSTIQUES AL VOLTANT DE LES DONES EN SOCIETAT

1. La producció realitzada per a aquest TFG titulat "Deconstruir la mirada", està estructurada en 3 intervencions centrades en la temàtica que guia aquest treball. Ho he fet des de diferents perspectives cercant, en totes elles, el mateix discurs: donar cos a la mirada patriarcal i engrescar a l'assoliment de la igualtat de gènere.

Les meves propostes són les següents:

- **Paraules postals**, una autoedició fonamentada en la interpel·lació a un col·lectiu de dones en edat compresa en la cinquantena.

- **Descobrir-se**, pròxima a les accions performatives, aquesta obra artística va convidar a un col·lectiu, amb mateixes característiques de la proposta anterior, a fotografiar-se interactuant amb una "manta de supervivència" en al·legoria a la mirada patriarcal. Aquesta producció es formalitza en sèries fotogràfiques.

- **Visió esvaïda**, un vídeo que representa la il·lusió i el neguit d'eradicar la mirada classificadora que impera a la societat

¹¹ http://sociologiac.net/biblio/Bourdieu_SobrePoderSimbolico.pdf (accés el 01-04-2016)

¹² El Índice de Brecha Global de Género del Foro Económico Mundial, se presentó por primera vez en 2006 para medir la magnitud de la brecha entre mujeres y hombres en términos de salud, educación, economía e indicadores políticos. <http://www.datosmacro.com/demografia/indice-brecha-genero-global>

Un paso que dirige el rumbo,
El cuerpo le sigue.
Un paso, a veces inconsciente, ...
A veces temeroso, ... dudoso ...
A veces atrevido!
Un paso que sigue a otro paso.
Un paso que, a cada paso, va marcando su huella.
Una pista, acaso una pizca de la esencia de quien lo dio.
Un paso que llega a su destino.
Quizás quiere correr, deshacer sus pasos.
Un paso que se aleja, con la soledad que impregna el destino incierto.
... y a pesar de ello, sigue a otro paso

fig.9

El paso

Barcelona 2014

fotografia 8 x 13 cm i poema

Paraules postals. Una autoedició.

He escollit fer aquest projecte amb targetes postals perquè sempre m'han agradat. Per a mi, rebre una targeta postal amb el missatge dels meus amics i/o familiars o enviar-les jo, té quelcom de poètic, d'apropament als altres, de dedicació d'un pensament, d'un moment d'introspecció. És una contraposició de la distància física i mental. Un recull de realitat en les paraules de qui la tramet. Un compartir.

*"Una tarjeta postal es una señal de vida, porque un viaje, por pequeño que sea, siempre es una metáfora del último viaje, del que no conduce a ningún lugar"*¹³.
(López, M., 2013, p. 31)

El més interessant de les targetes postals, que es van fer molt populars a principis del segle XX, és la indústria artística i editorial que es va crear al seu entorn, on s'hi varen avesar els fotògrafs i artistes de rellevància. La postal il·lustrada es va poder convertir així, en una petita obra d'art que donà visibilitat als nous descobriments tals

com la fotografia i el dibuix gràfic. La burgesia europea aprofitava aquest senzill mecanisme de comunicació per donar noves i exhibir els seus viatges arreu d'Europa. En aquest sentit transcriu un interessant paràgraf de la tesi doctoral de Mariana López Hurtado que reflexiona sobre aquestes qüestions en els següents termes:

"(...) la targeta postal va passar a ser un document fotogràfic, i en conseqüència, informatiu i formatiu, concebuda com un element comunicatiu que va sobreviure a l'empenta i impacte de les tecnologies de la informació i comunicació. La targeta postal, com a document fotogràfic, es va configurar com un mitjà de comunicació i difusió de la imatge de cultures, ciutats, monuments ... desconeguts fins a l'època, i tal va ser la genialitat de l'invent que ha romàs inalterat fins als nostres dies." (López, Mariana, 2013, p. 36).

Aquest mecanisme de comunicació postal, l'he centrat exclusivament en els meus interessos creatius, inserint el seu contingut comunicatiu en un discurs feminista. Avui, la targeta postal pràcticament ha desaparegut, substituïda per

¹³. Text Pérez Andújar, 2003. Escriptor. San Adrià del Besós - 1965.

l'e-mail i tota classe de missatges, que resulten més immediats, però, mancats, tal vegada, del glamur de les targetes postals. Per això, ha estat, per a mi, un suport interessant pel meu treball. He volgut fer una reflexió sobre el sentir de les dones europees respecte a la societat que els toca viure i que difereix substancialment del sentir de les nostres generacions antecessores, (malgrat tot, hi ha evolució). De bon principi, aquest projecte va néixer com un exercici personal de retrobar-me amb els meus pensaments. Pensaments que m'enviava diàriament des de la bústia de correus ubicada prop del meu lloc de treball, mitjançant postals antigues adquirides als mercats de vell triades per la temàtica "dona". Rellegir les meves reflexions o comentaris arribats de la mà dels serveis postals, em permetia prendre distància amb els meus propis pensaments i escoltar-los d'una manera més activa i punyent.

Però no en tenia prou amb escoltar només els meus pensaments i vaig fer-ho extensiu a tantes dones com volguessin participar. Emulant a l'artista francès Fred Forest¹⁴ "que va demanar, a través de la premsa, al lector d'un diari que li enviés la seva opinió sobre com anava el món." (Ardenne, P., 2006, p. 10). La instrucció que jo donava a les meves interlocutores és que em remetessin una targeta postal sense sobrar (que sovint les entregava jo en mà) en les que elles escrivien sobre la qüestió plantejada per mi: Quin és el teu sentir com a dona envers la societat, en aquesta etapa de vida?

Aquesta instrucció va funcionar, majoritàriament, pel boca/orella, de manera que vaig perdre el control exhaustiu del meu *target*. No pel que fa a la franja d'edat, però sí pel que fa a la tipologia del personatge. La mostra es va ampliar més enllà del meu cercle social i professional. D'aquesta manera vaig constatar que les participants tenien estatus socials i inquietuds intel·lectuals diverses, la qual cosa ha aportat al meu treball un ampli ventall, més acurat pel que fa al nucli central. És a dir, el sentir de les dones en societat.

El meu objectiu era saber si havia coincidències de sentiment.

De la tramesa de les targetes postals faig algunes consideracions:

- Pel que fa al servei de Correus Postals, puc assegurar que el sistema funciona: no es va extraviar cap tramesa, malgrat el petit format de les postals, sense sobrar, inclús les que arribaren de lluny. Puc confirmar-ho perquè vaig prendre la precaució d'escanejar i registrar cada una d'elles, abans de ser tramesa (en el meu cas) o entregada al meu *target*. Vaig percebre, també, que la manipulació que fan els serveis de correus suposa que algunes arribin sense el mata-segells, la qual cosa, de bon principi, em feia pensar que alguna participant s'havia acostat a la meua bústia personal per depositar la seva aportació. Cosa que finalment vaig descartar.

- Un 80% de les participants escriuen de forma anònima, la qual cosa, interpreto, que va ser per una veritable introspecció a l'hora d'escriure i, sabedores que les seves paraules formarien part d'aquest projecte, han volgut preservar la seva intimitat.

- Les que feien la seva tramesa indicant només el seu nom de pila, ometent el cognom, representen un 10%. Cerquen també, d'alguna manera, preservar el seu anonimat. Per a mi, no deixa de ser una interpretació artística interessant: representar amb el seu nom, un col·lectiu nominal (les Anna, les Pilar ...).

- Algunes, que no arriben al 6%, s'identifiquen clarament i expressen sense embuts les seves opinions.

- Unes poques em conviden, directa o indirectament, a consultar escrits, blogs ... en què van participar o que coneixien i trobaven una relació amb el meu projecte.

- Alguna, tal vegada, per rebre les instruccions amb poc detall, potser per falta d'implicació o simplement per un "*no sabe/no contesta*", centra el seu escrit en felicitar-me pel meu treball, així com les festes de Nadal. Sigui per un motiu o per altre, aquesta actitud representa, per sort, a una minoria que s'acomoda a un *no adonar-se* o a no reconèixer una realitat que ja els està bé.

- També, a nivell artístic, el fet d'haver escollit expressament unes postals antigues amb imatges femenines, ha creat un contraposat interessant pel que fa a la imatge i a les paraules escrites per dones coetànies. Veus contemporànies que arriben amb una fisonomia pròpia de segles anteriors. Una veu en off, en femení, de la nostra història, una història imbricada en el temps.

- La compilació dels textos rebuts aboquen vestigis que la *mirada* imposada, que subordina les dones, preval en l'actualitat precisament perquè, moltes dones no són conscients d'aquesta vella *mirada*, encara molt vigent. I no han pogut, o no han volgut, fer un comentari més profund del seu estatut femení.

La compilació de les postals rebudes (88) les he formalitzades en una autoedició d'imatges i representacions de produccions d'autoria pròpia (12), les quals han estat desenvolupades al llarg de l'ensenyament del grau en Belles Arts i que tenen, com a tema central, les dones, prenent així un format de postal. Aquests dibuixos reconvertis en targetons, conviden l'espectador a continuar el meu projecte. A les pàgines següents presento una mostra del contingut d'aquesta autoedició.

14. Fred Forest (Mascara, Algèria, 6 de juliol de 1933) és un artista francès que s'autoanomena "artista de comunicació *transmedia*[1]", especialitzat en el videoart i reconegut per la seva defensa de l'Art Sociològic.

Angelo con tamburino

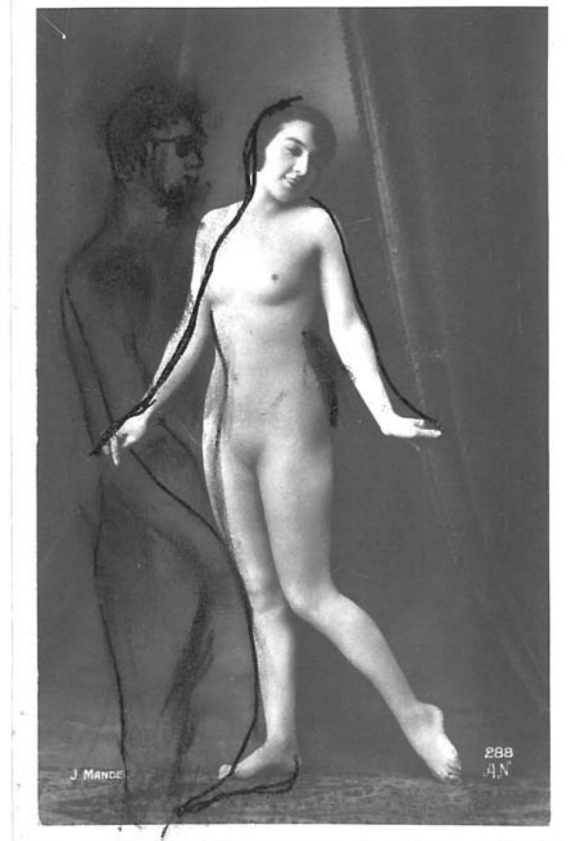
Uma mirada

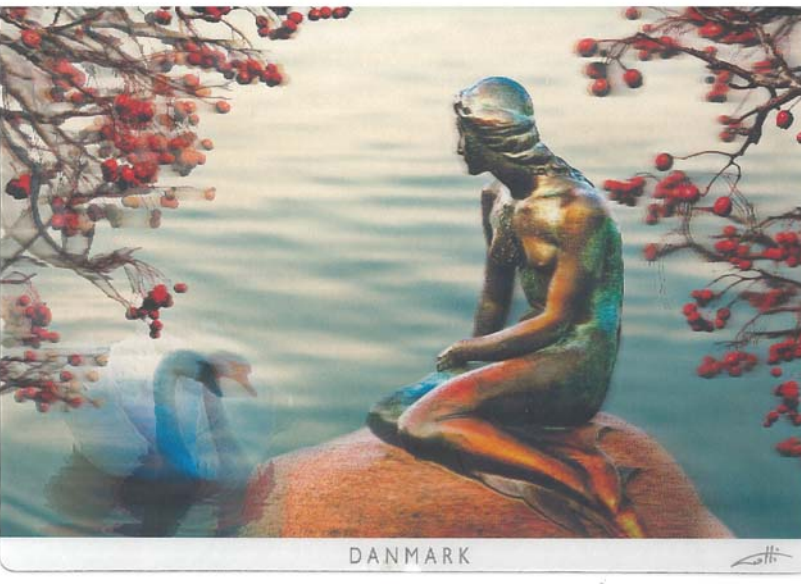
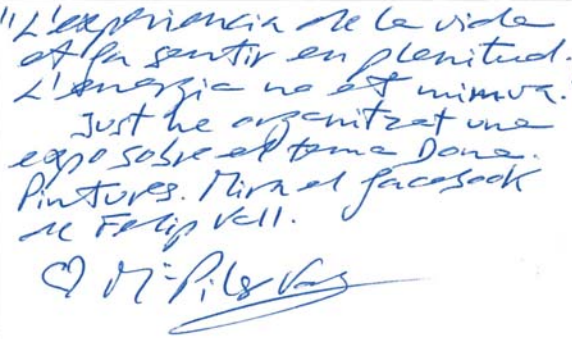
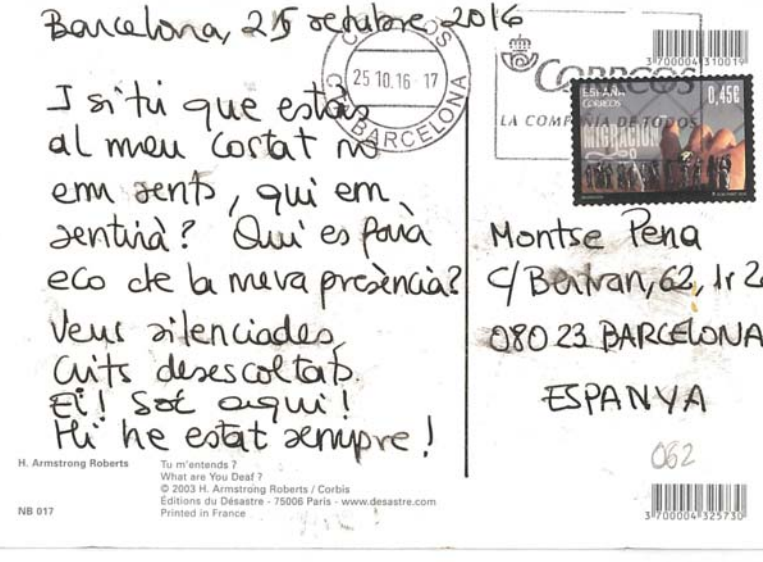
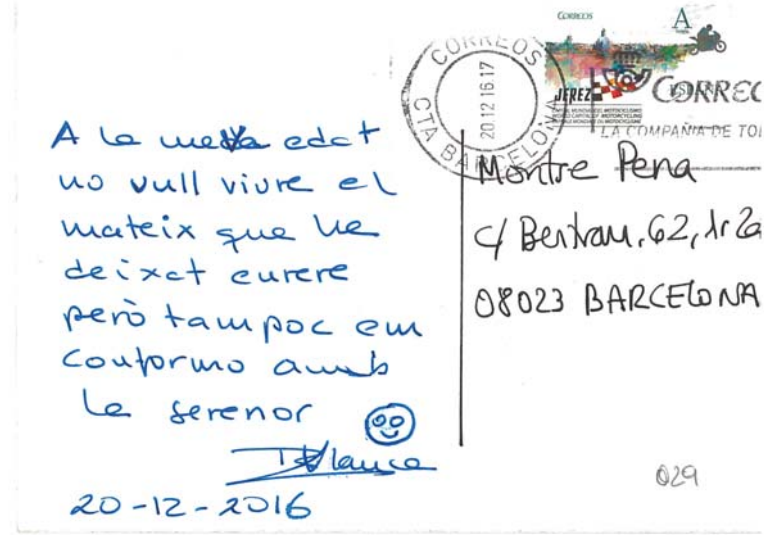
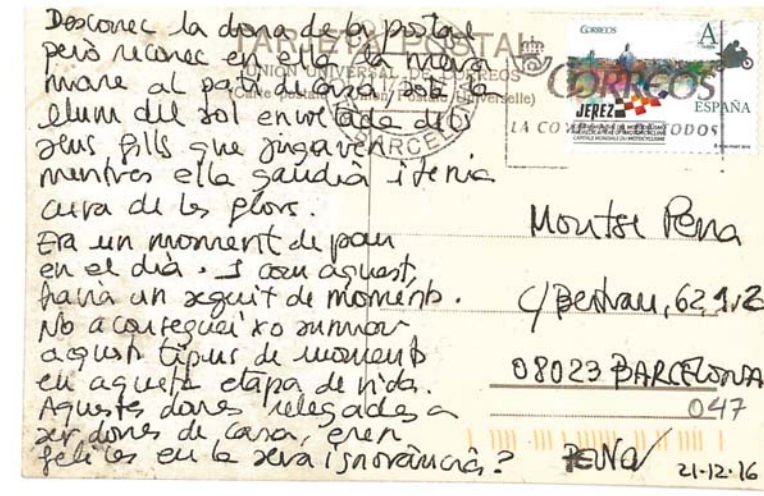
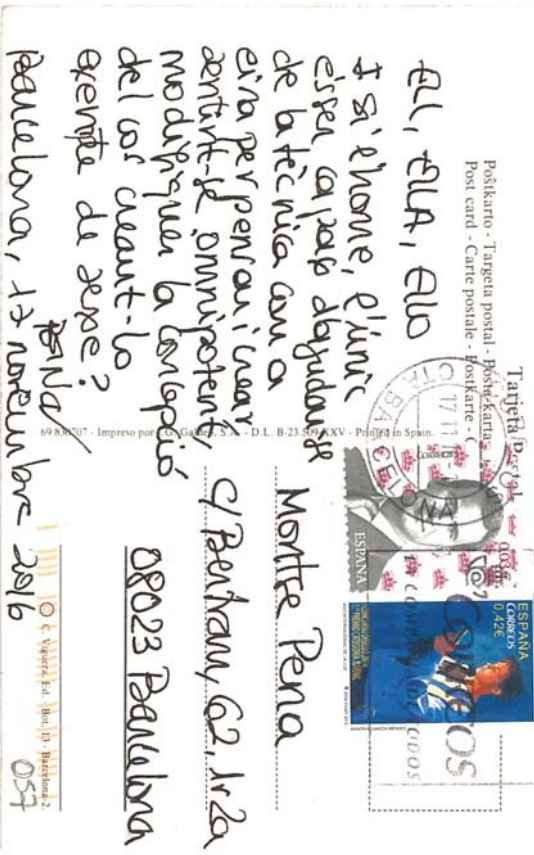

5. 348-4528

CLARA BOW.

Jo
Tinta i aquarel·la tècnica marouflée.
50 x 70 cm

Jo vull tu vols
Oli sobre llenç i paper
54 x 65 cm

La paraula en el temps
Tinta i aquarel·la sobre llenç
55 x 100 cm

Llavis vermells
Tinta sobre paper
21 x 29 cm

Montse Pena
c/ Bertran, 62, 1r 2a
08023 Barcelona

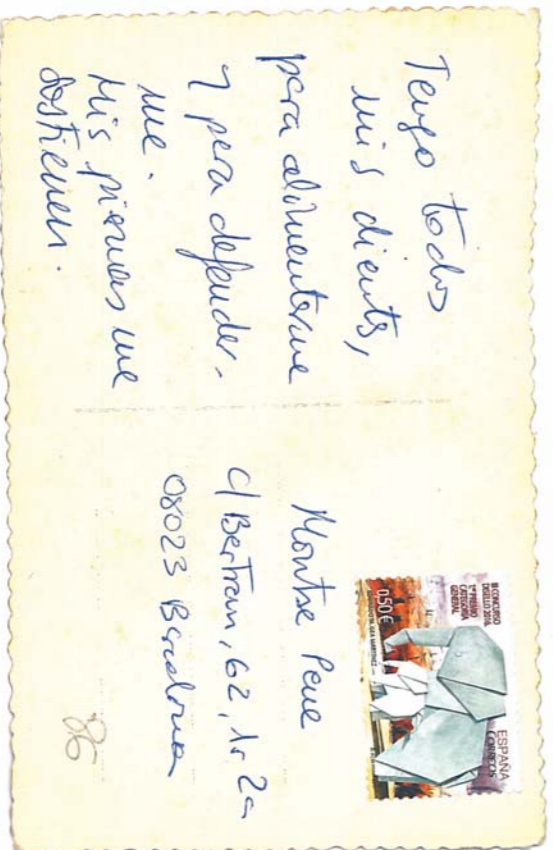
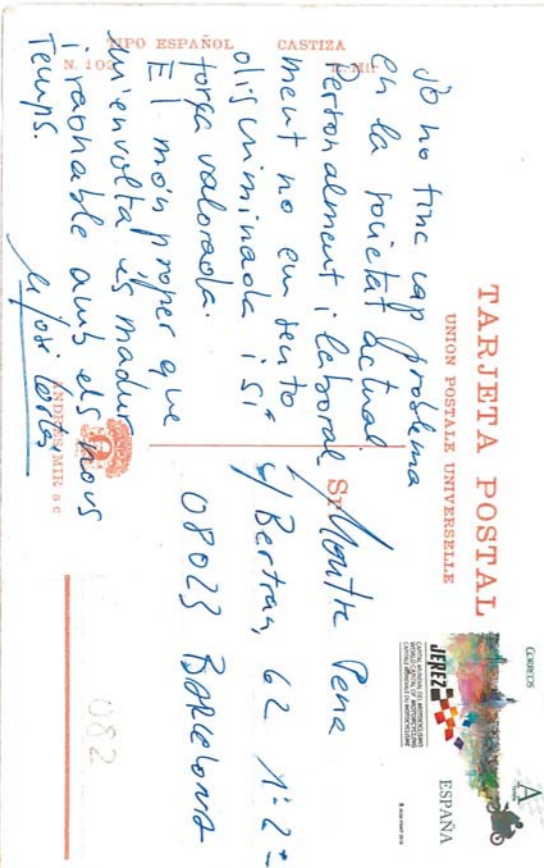
Montse
En aquest moment de la vida
em sento farta, plena
de fons complexos i confusions
morals pe abans sentia.
No deixat encara un munt de
nquits pe abans em perseguia.
Sento pe au soc una persona
floure i independent, pe
tiro viure lo vida envoltada
pe les persones pe realment
estimo.
Una abraça

Montse Pena

dy més veia,
7 vivo pensar pe
més sabia.
He deixado caer los
7 velo que fragran
mi mirada.
Ha sido en tu cara a
caracadas.
Ahora vivo yo.

Montse Pena

Montse Pena
c/ Bertran 62, 1r 2a
08023 BARCELONA

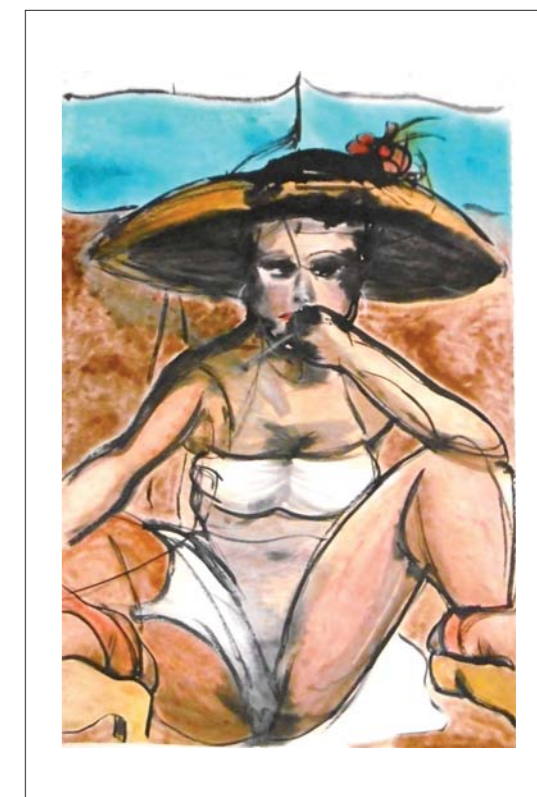
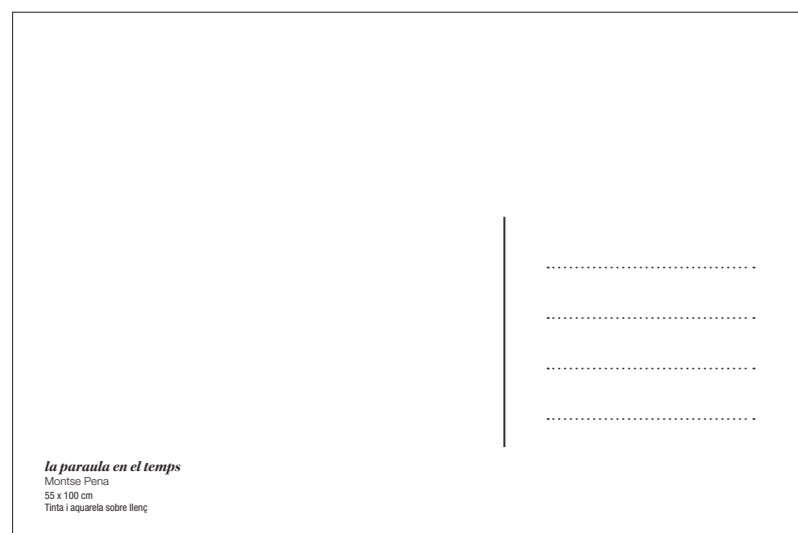
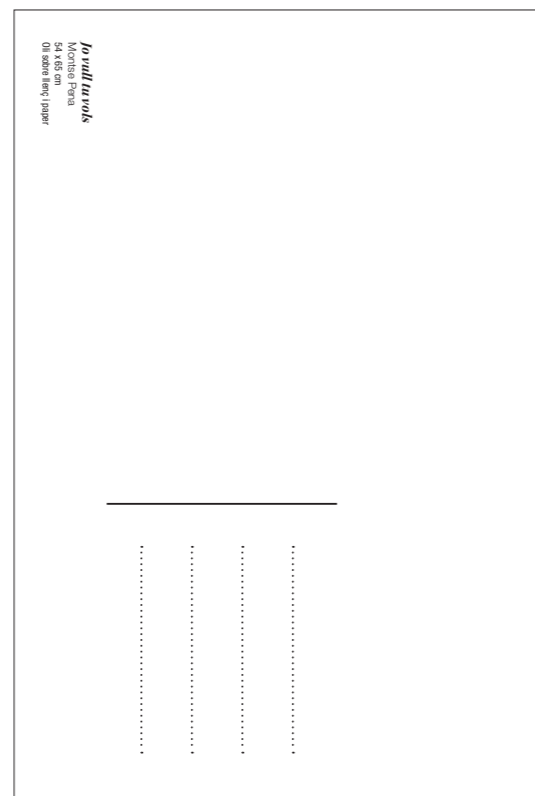
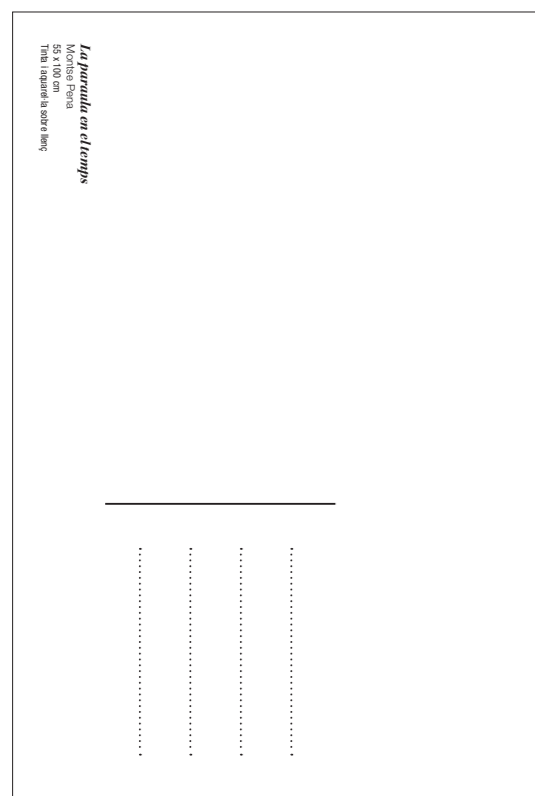
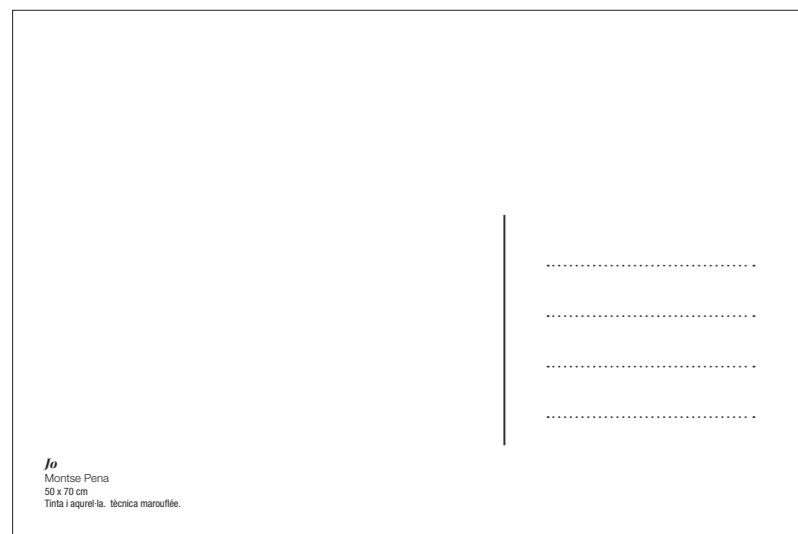

Josus Totes las eres vobrosos
Seres que heueren.
da el Fica he de re
mucho. Se vobrosos
uayer s un continue
de re vno. Asi que
uo ki por que heueren
de vobrosos (uayer,
de puros (uayer)
Cl gures s uae p-fulvada
pura. No justifica de
molta de uayer.
Me memos. My nuro: Moe por
2014 © Tomàs Bellmà
www.tomàsbellmà.com
PRINTED IN BARCELONA
I wish you el mactiuo por te. Osi? Fica del fectiuo!!!

En la madura,
conscients del fet
de ser i ser agri,
opositem l'experiència
i visquem amb
satisfacció.

Montse Pena
c/ Bertran, 62, 1r 2a
08023 BARCELONA

■ **No soc el que veus**
■ Instal·lació de capses lumíniques
64,5 x 36,75 cm

■ **Mare**
■ Grafit sobre paper
30 x 20 cm

■ **Dona perquè vull**
■ Tinta i aquarel·la
50 x 100 cm

■ **Cos feliç**
■ Tinta sobre paper
32 x 24 cm

Donat perquè vull
 Motivos Personals
 Inclou: 100 paraules
 Tema: Igualtat

.....
 .....
 .....

No sóc el que veus
 Motivos Personals
 Inclou: 100 paraules
 Tema: Diversitat

.....
 .....
 .....

Com felicit
 Motivos Personals
 Inclou: 100 paraules
 Tema: Sobre paper

.....
 .....
 .....

Mare
 Motivos Personals
 Inclou: 100 paraules
 Tema: Sobre paper

.....
 .....
 .....

A continuació presento un recull dels pensaments expressats a través de les postals que s'uneixen en una sola veu, una veu de dona.

Nota: Algunes de les paraules d'aquests textos manuscrits han estat interpretades de forma lliure, atenint el seu context, per ser il·legibles o directament s'han substituït per ... .. Les paraules destacades en negreta reiteren la línia del pensament que exploro en aquest treball.

Montse, gràcies en primer lloc per donar-me l'**oportunitat de participar** en el teu **projecte**. Les **dones de 50 anys**. Després de viatjar pel Pacífic i algun altre lloc, me'n he adonat que som unes privilegiades les **dones** occidentals. Pels drets que tenim, per la qualitat de vida i per la dignitat que assolim i que mai hem de perdre i hem de continuar **conquerint** per les nostres **filles i netes**. Allò que acompanya el meu moment actual és un conjumini de característiques **rebutjades** al meu **passat** i que em genera moltes **contradiccions**. Perquè em torna allò que vaig **rebutjar**? Potser perquè ara ho valori. Montse, nosotras somos así, **mujeres que se caen y se levantan** i que no tememos a **nada**; la vida nos **castiga** y ponemos la otra mejilla. Nos aplaudo a las dos, querida sister por seguir **luchando** en este mundo. "Con la **sabiduría** que ahora tengo volvería hacia **atrás** y lo **cambiaría** todo". Soy **consciente** de que no he **elegido** bien y así han sido las **consecuencias**. Ahora **elijo** una nueva vida con mi **consciencia plena**. + de **50**. – ingenua. + **libre**. – fantasiosa. + **auténtica**. + **YO**. – como quieren "los **demás**". A l'**ombra** del **altres**. Pretesos **astres**. **Suau** remor imperceptible. Con más de **50** he descubierto que está bien ser quien soy, y ser **mujer** como **soy**. No me siento identificada con **nada** de lo que me **dicen** que he de ser por ser **mujer**. Soy **mujer** como yo **quiero** porque me da la **gana**. Visc **forastera** en una **terra** xopa de **desmemoria** (Poema de Joana Raspall). Em perdonaràs que **rigui** per un moment de vanitat, recordant com l'**empoderament** que em vas infligir no va fer més que fer-me **visible** la teva **mirada oculta**. Hola Montse! Qué mejor manera de **celebrar** mis **50 años**, que **callejeando** New York con mi mejor **amiga**, su **hija** y mi **hija**. "La vida **comienza** a los **50**. Lo anterior es solo **práctica**". Muchos **besitos**. Als meus **50**, les **dificultats** no són més que **excuses** per **créixer** com a persona i per **canviar** els meus **escenaris**. Ara sóc jo qui em **busco** i em **trobo**. (A natural **woman**). Sovint tinc la sensació de **veure** allò que no és **visible** i no **veure** allò **visible**. Serà que amb l'**edat** la nostra **natura humana distorsiona** la **visió llunyana** i **externa** perquè ja no és tan important el que ens ve de **fóra** com el que ens ve de **dins**? I la **pregunta és: Qui sóc jo per a mi**? El **cos** com a mostra que la **vida** et **viu** a tu. **Empremta de vida** sovint **ocultada**. **Tranquil·la, solitària, plena, cansada**, realista. Em dono més **importància**. Aprenent a dir: **No**. Se la **vita è** ... .. io ho **imperato** a **bellore** e ... .. a mi da **sopranmiscita**. Sono **bellice** di portaré la mia **rughe, fiera, di poter** finalmente essere **cosaperole**. Com un **dorriro**. A las más **jóvenes: DESPERTAR**. Llevo toda la vida de **lucha**, y ahora queréis que entre en unos **moldes estrechos** y **delgados** en los que **no** quiero entrar (y no **puedo**). Son los **mismos** de hace **50 años** pero **vestidos** de **modernidad**. **Despierta** y **ven** conmigo. No te das cuenta però hemós de **LUCHAR**. "Ya **sabes cómo** son los **hombres**". Pues **no**, no lo sé. "Ya **sabes cómo** son las **mujeres**". Pues no, **no** lo sé. Son frases "**cose**" **bocas** para que **nada** cambie, que lo justifican **TODO**. ¿Y vosotras **sabéis cómo** soy yo? Y **NO TENGO LA BOCA COSIDA**. "L'**experiència** de la **vida** et fa sentir en **plenitud**. L'**energia** no et minva". Just he organitzat una **expo** sobre el tema **Dona. Pintures. Mira** el facebook de Felip Vall. **Arracades** i **abaloris** que **ornamentaven** la meva **adolescència** no **explorada**. Us he **arrossegat** durant el meu **avançar, segura** ara que **només** éreu arracades i abaloris. Una **dona madura** no provoca, **és provocant**. **No és intel·ligent, és sabia**. No es precipita, **espera** el **moment** oportú. No veu, **observa**. **Perquè una dona madura sap molt bé el que vol, com ho vol, i quan ho vol**. De vegades, només de vegades, **miro enrere** i veig el camí recorregut. El que he après, el que m'ha quedat, de les coses que he estat capaç de desprendre'm, el que he estimat i encara estimo. I em reconec sàvia, bella i conscient que de mi depèn que aquest trànsit sigui una gran aventura. I si arribat el moment els **dubtes** t'aborden, els sentiments es **reconfiguren** i les estructures **s'enfonsen**, no cerquis respostes, respira i sent. Perquè d'aquest sentir i respirar edificaràs amb solidesa les **vivències** que estan per venir. **Dona** distingida, **dona** altiva, de fines **sedes** vestida. La **pell** que reverberes no és més que la que t'**habita**. **Rastres de batalla ocultes** amb gran dita. Que no són iguals a les d'aquelles que **evites**? Si algo bueno tiene el haber cumplido ya un montón de años, es haber **aprendido** a relativizar multitud de **situaciones**. Se vive mucho más **feliz**!! Saber què vull, planificar, ser autosuficient, ser independent ... La meva fita. La meva felicitat. **Crims acallats** i **silenciats**. **Crims** que pel fet d'**exterioritzar**-los em converteixen en **sospitosa**. **Sospitosa de sentir, sospitosa d'identificar, sospitosa de voler sanar ferides. De cercar suport. Calla! Pateix** en solitud, **no saccegis consciències. La societat no vol saber!** A la meva **edat** no vull **viure** el mateix que he **deixat** enrere, però **tampoc** em conformo amb la **serenor**. La dignitat de la vida d'una dona és infinita, el seu estat incommensurable, la seva funció divina ... En el **món** ràpidament **canviant** d'avui, la seva **visió penetra la realitat del més enllà**, la realitat que perdura més enllà **del canvi**. Gràcies Montse! **Flors i violes. Violes. Mioles. Beceroles. Cassoles. Faules. Batzoles. Em desoles. Plores. Soles. Reviscoles. Flors i violes!** Unerfüllte Sehnsucht- Suche. Deseo **insatisfecho** – buscar. És trist no adonar-se a **temprana edat**, que la llibertat que ens suposem no és més que una fantasia animada d'aparença insubstancial. **Me'l posi o me'l tregui, ulls que em mireu, la vostra mirada ara ja no em mira**. Fruïm la **maduresa**, conscients del fet de ser i ser aquí, aprofitem l'**experiència** i visquem amb **sabiduria**. La **nena** que **planxa**. La **nena** que **cuina**. La **nena** que **cus**. La **nena** que **bressola**. El **nen** que **vol planxar**. El **nen** que **vol cuinar**. El **nen** que **vol cosir**. El **nen** que **vol bressolar**. **Nen!** Deixa de voler! Perquè l'infortuni que causes minva el teu plaer. **Riu, plora, enfadat, pateix, disfruta ... Respira els teus estats anímics i flueix** en la seva percepció, perquè tots **els sentiments** que ens afloren **ens humanitzen i ens fan més vius!** Montse. En aquest moment de la **vida** em sento **forta, plena, alliberada** de tants **complexos i obligacions morals** que abans sentia. He **deixat** enrere un munt de **neguits** que abans em **perseguien**. Sento que ara **soc** una **persona lliure** i independent, que trio viure la **vida** envoltada de les persones que realment **estimo**. Una abraçada. **Hinte** der **Fassade. Detrás de la fachada. A ro ro mi nena**. Carona d'àngel. Daurats cabells. Blanc semblant. **A ro ro mi nena, menudeta! Dorm** als meus **braços**, El teu millor **bressol**. La teva **boca** al meu **pit** La teva **mà** a la meva **pell** Dolça flaire de **llet** i **mel**. **A ro ro mi nena**. Creixes massa ràpid. **Aviat les normes t'atraparan! Amor que envaeix**. El **plaer** de tenir-te minva contraposat a l'**incertesa** de tornar a tenir-te. Perquè aquest **tenir** i tornar a **tenir**, és l'**anhel** que em fa de **motor** a la meva **deriva**. **Conscient i inconscient** que la suma dels tenir-te són la **felicitat momentània** que augura la **desgràcia** del no **tenir-te**. Però no **pateixis** per mi **amor**. Que pateixi qui **tenint-te** no et té! **Ploro** la **nena** que **m'habita**, que va créixer **sola de tan acompanyada** que estava. **L'encerti o no** l'encerti, quan els **pensaments** finals m'abordin, confio **empenedir-me** del que **he fet** i no del que he **deixat de fer**. **Senzilla** com la **natura**. Són les **coses senzilles** de la vida les que **construeixen** la nostra felicitat a partir de **petits fragments**. **Oberta** al món. El **futur** està pròxim. **Saber** encarar-lo és la meva **fita**. La **vida** és una constant **elecció**. Que no **decideixin** per mi. **Callada, orgullosa, molt intel·ligent i una ironia fina**. Li agradava **disfressar-se** de **segles** anteriors. Es va **emancipar** aviat i va ser un **símbol** per a l'alta societat parisenca. (Dora Maar) **Desconec** la **dona** de la postal però **reconec** en ella la meva **mare** al pati de casa, sota la llum del sol, envoltada dels seus **fills** que jugaven mentre ella **gaudia** i **tenia cura** de les **flors**. Era un **moment de pau** en el dia. I com aquest, havia un seguit de **moments**. No aconsegueixo **sumar** aquests tipus de **moments** en aquesta etapa de vida. Aquestes **dones relegades** a ser **dones** de **casa**, eren felices en la seva **ignorància**? **Només tinc el que sóc i el que sóc és la meva història. Estimar-la és la meva fita**. Kayf har-ik? **Haal**-e shomaa chetorech? **Còm** està el teu **haal**? **Com** està el teu **cor** en aquest **moment** exacte, en aquest mateix **sospir**? La **soledat** no buscada sovint és **dolorosa** però **necessària**. "L'art és l'expressió dels **pensaments** més profunds pel **camí** més senzill". (Albert Einstein). Aquesta frase m'ha agradat per escriure-te-la. **Endavant!!!** **Groccante**. Ecco come mi **sento** dopo **50 anni. Ogni volta ui cui nuovo un passo**. (soffro di artrosi al piedi) Als meus **50** tinc la **sabiduria** i l'**empatia** suficients per **acostar-me** al **dolor desassossegat** de l'immigrant **enyorat** dels seus, durant les **festes** de Nadal. De la nostra **deriva** vital conformem el **què som**. Vet aquí la importància del **per "on"** i amb "qui" "derivem". Perquè, al final, la **mirada** que ens **jutjarà** serà la **nostra** pròpia **mirada**. Què diu de mi la meva **mirada**? El **100 aniversari** d'aquesta actriu suscita la pregunta: "són els 100 els nous 70?". **Dona** destacada perquè va crear un precedent **judicial** anomenat "La decisió de Havilland" al denunciar la Warner d'un contracte quasi d'esclavitud. La seva **discòrdia** amb la seva **germana** va ser fomentada per la seva **mare**. Una **dictadora** amb **enagües**. **Víctima i guerrera**. (Olivia de Havilland). El fet de **viure** és com llençar-te a l'**aigua** i **nedar** contra **corrent**. Una vegada i un altra. I jo ja tinc la **pell girada!** **Ei!**, **Ella**, **Ella**, **Ella**. I si l'**home**, l'únic ésser capaç d'**ajudar-se** de la tècnica com a **eina** per pensar i crear, sentint-se **omnipotent**, modifiqués la **concepció** del **cos** creant-lo **exempt de sexe**? **Retalls** d'infantesa encabits en la **memòria**. Puc **olorar** les flors recollides en companyia de les meves **germanes** una tarda de primavera. Tenen els meus **fills** aquest **record**? Hola Montse. Estic encantada en **col·laborar** amb les teves **recerques**, que espero donin el seu fruit. I, aprofitant l'avinentesa, et **desitjo** molt bon Nadal i una molt bona entrada d'any 2017. Una **forta abraçada**. A los **cinquenta** distingues las **persones** de los **personajes** con la velocidad de Usain Bolt, aunque tengas **presbicia**. Anem tan atrafegats per la vida que no tenim **temps de sorprendre** ni de **sorprendre'ns**. **Observar, observar-nos** i **ser observats**. **Temps** conscient! I si tu que estàs al meu costat no em **sents**, qui em sentirà? Qui es farà eco de la meva **presència**? **Veus silenciades. Crits desescoltats. Ei! Sóc aquí!** Hi he estat sempre! **L'esplèndida maduresa** envida de renovades energies, m'aporta una felicitat **serena** i **minvada**, quan me n'adono que els meus **objectius de vida** són **fantasies** que he assolit, fruit de **realitats emmascarades**. **Serenor** per l'**escolta** activa, **sentir, assimilar, entendre, reordenar** conceptes i estats de **vida** per **fluir** en allò **que importa**. Somos todos los **seres** unos seres que **sienten**... La **ètica** ha de ser lo primero. Ser **hombre o mujer** es un ... .. de ser **vivo**. Así que **no sé** por qué hablamos de **hombre/mujer, de personas/animales**. El **género** es una **particularidad** propia. No justifiques la **violencia** de ninguna manera. **Reconocerás** una machista/un machista porque **justifican el machismo por la existencia del feminismo**. **Tu**, a qui vaig, i em vas, **entregar la joventut**. Company de la **fita** de crear una **família**. **Tu** que et **negues** a evolucionar mentre jo **evoluciono**. Que t'**acomodes** mentre jo segueixo lluitant. **Tu**, que no tens inquietuds ni interès per **compartir** més que les **obligacions** pròpies de la **rutina**. **Tu**, m'has **pres** un dels meus **somnis**: envellir al teu costat! ¿Que **com em trobo**? M'identifico amb aquesta frase llegida al diari. "**Tinc una edat** en la qual els altres cada vegada **em respecten** més i j'el meu cos menys! Petons. **Em faig gran, ho sé, i no pels anys que ja tinc, sinó perquè la vida ha deixat de fer-me regals**. No deixis per **demà** el que puguis fer **avui**. ... gaudim del **present!** Sóc una **dona** de **54** anys i em sento activa en aquesta etapa de la meva **vida** però **veig** que tot evoluciona molt **ràpid**, sobretot en temes tecnològics, pot ser **massa ràpid**, però encara i així em **sento integrada** i **útil en la societat**. En este momento de mi vida estoy en una **encrucijada** de **decisiones**. **Agradecida** por todo lo que tengo y más que nada por tener a mi lado el **apoyo** de mi vida. **Tinguéssim ales pot ser ens espantaríem de ser tan lliures** (Joana Raspall) haiku. Benvolguda Montse: Em sento **orgullosa** de ser una **dona** en aquesta etapa de la meva **vida**. La ... del paper de la **dona** en la societat actual i els **avenços** en el camp de la salut, educació i feina, **malgrat que encara hi ha diferències amb els homes**, ha fet que actualment tingui una vida **plena** i **independent**. Em sento **lliure** respecte dels **perjudicis** passats i **refugiada** dels nous moviments **masclistes** que .... atemorit de la ..... femenina inquieten la nostra evolució. Com a **dona** em sento **realitzada** a nivell personal, familiar i laboral. **Malauradament, la societat no ens ho posa fàcil, però la dóna, des de sempre, ha estat lluitadora**. No **som** superiors, simplement **iguals**. És una qüestió de "**respecte**". Una **societat justa** depèn de la **participació de tots**. Em van **explicar** i ho vaig **oblidar**; ho vaig **veure** i ho vaig **entendre**; ho vaig **fer** i ho vaig **entendre**. Confucí. Petons. **Ningú sap dir-me on va a parar la força que m'abandona** (Joana Raspall) haiku. **Em sabia lluita la fe no mata els dubtes: els empresona** (Joana Raspall) haiku. Estimada Montse, Que com em **sento!** Doncs amb molta **energia** i amb moltes **ganes** de fer coses... I també **tranquil·la, em pau amb mi mateixa**. Una **abraçada**. La meva vivència actual és **gaudir** dels meus **fills** i **nets**. La **vida** és un **viatge** amb moltes **estones**. Estic a mig **camí**. Moltes vegades no s'adonen del **maltracte** que infligeixen. **Això els fa innocents?** Jo no tinc cap problema en la **societat** actual. Personalment i laboralment **no em sento discriminada** i sí força **valorada**. El **món proper** que m'envolta és **madur** i **raonable** amb els nous temps. Soy más vieja y quiero pensar que más sabia. He dejado caer los 7 velos que tapaban mi mirada. Me río en tu cara a carcajadas. Ahora vivo yo. Tengo más de 50. Algo he **aprendido**. **No** me vengas con milongas. Seré lo que yo **quiero**. Me espera la **tumba**. Tú ya **no** me das **miedo**. Ahora lo sé. Digo las **verdades** si quiero, pero **no voy a reír** tus gracias. **No** estoy **amargada**, ni tengo la **regla**, ni la **menopausia**; **soy** como tú: con **derecho a vivir** y a sentir lo que siento. Tengo todos mis **dientes**, para **alimentarme** y para **defenderme**. **Mis piernas me sostienen**. Tú quieres seguir limitándome con **tu mirada**. Pero ya **no puedes**. Ahora me **rí**o en tu cara un poco másssssssss. **Tu mirada** no me **dejar ser**. Yo no voy a **mirarme** ya con **tu mirada**. Ahora **VEO** con mis OJOS. **Ponte unas gafas de sol**.

fig.10

Elles. Mirada que desterra

Barcelona 2016

Fotografia. 29,7x42,0 cm

Descobrir-se¹⁵. Sèries fotogràfiques

En un desig de fer visible la mirada patriarcal que preval, sovint de manera molt subtil, li atorgo a aquesta *mirada* un cos matèric que la faci visible, tant a qui la rep com a qui la projecta. (Fig 10).

Utilitzo una manta d'emergència¹⁶ -símbol molt lligat a la supervivència i als desplaçats¹⁷, qualificatius que atribueixo al col·lectiu femení-, en al·legoria a aquesta manera de veure les dones, de vegades, impulsada i traspasada generacionalment, des de la pròpia mare ... Una *mirada* normalitzada, introjectada i sovint reflectida per la nostra neurona-mirall¹⁸ en actituds mecàniques apreses. Les dones han sobreviscut com a novingudes en un territori social que les accepta com a éssers acollits, amb tot el que comporta, dones que reclamen el seu territori social.

L'objectiu d'aquesta producció és observar la reacció de la model al fet de posar-se i treure's la manta un cop explicada la intencionalitat del projecte. Aquest treball ha estat una invitació a què el públic faci un exercici d'autoexploració, amb

independència del gènere i edat que ostenti, a observar la forma en què es relaciona (perquè la mirada és entre dos), i a desfer-se de 'la manta' o be a arrossegat-la amb consciència plena.

La materialització es presenta en sèries fotogràfiques de gran format (5 sèries en 420x594 mm, 4 sèries en 297x420 mm i una sèrie en 594x841mm) mostrant el gest de treure's la manta, en al·legoria a desfer-se d'aquesta *mirada*.

Igual que en la meua producció Paraules postals, moltes participants són alienes al meu cercle més proper. Durant l'execució de la fotografia no he trobat cap dona que s'hagi oposat a participar.

A les imatges s'entreveu la bona disposició amb què ho han fet i, per tant, la seva sintonia amb el tema que exploro.

El títol de cada una de les imatges i sèries es limita a un nom femení de pila, escrit en minúscula, per tal de generalitzar-lo i fer-lo extensiu i representatiu de subgrups de dones homogenis per raó de nom, indiferentment de l'edat, sexe, religió i nacionalitat: les Anna, les Pilar, les Roser, les Maria ...

¹⁵. En l'accepció de destapar-se.

¹⁶. La manta d'emergència és definida com a element per guarir a les persones d'adversitats climatològiques.

¹⁷. Desplaçat: Que no s'adapta a les condicions en què viu o a les circumstàncies que l'envolten. (Font: WordReference.com. Consultat el 25 abril 2017).

¹⁸. Les neurones mirall o especulars són un grup de neurones descobertes per l'equip de Giacomo Rizzolatti a la University de Parma (Itàlia) al 1996. El Dr. Prof. Francesc Rovira i Toda expressa com sovint, la neurona mirall ens fa actuar involuntàriament, en un acte reflex reproduint actituds que hem visualitzat durant la nostra vida.

Primeres proves

monica. Deconstruir la mirada
Barcelona 2017
Fotografia
29,7 x 42,0 cm

anna. Deconstruir la mirada
Barcelona 2017
Fotografia
29,7 x 42,0 cm

bàrbara. Deconstruir la mirada
Barcelona 2017
Fotografia
29,7 x 42,0 cm

lucía. Deconstruir la mirada
Barcelona 2017
Fotografia
29,7 x 42,0 cm

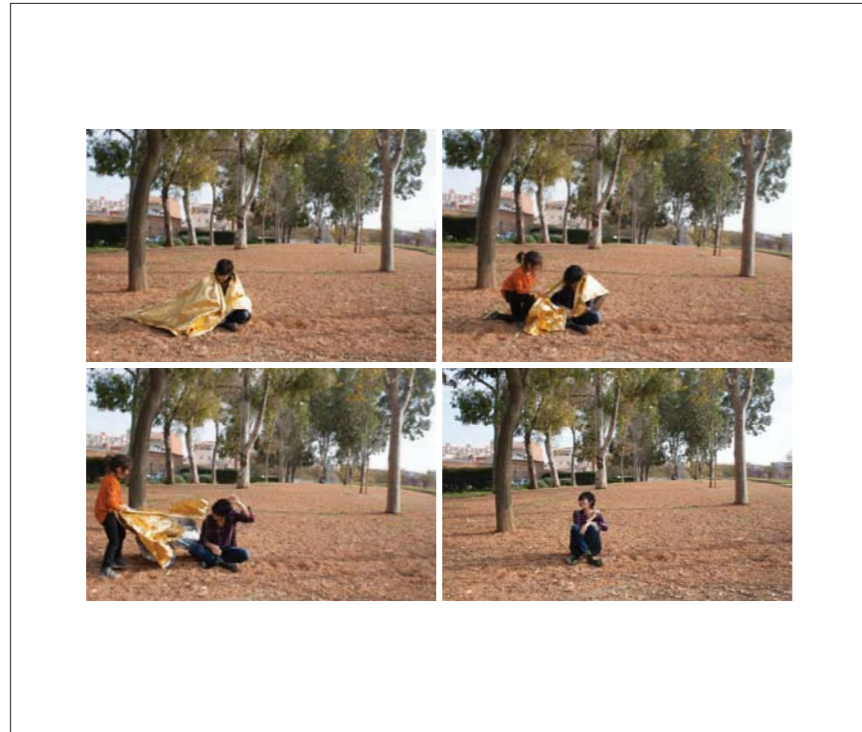

mònica i olivia. Deconstruir la mirada
Barcelona 2017
Fotografia
59,0 x 33,5 cm

goretti i alba. Deconstruir la mirada
Barcelona 2017
Fotografia
59,0 x 33,5 cm

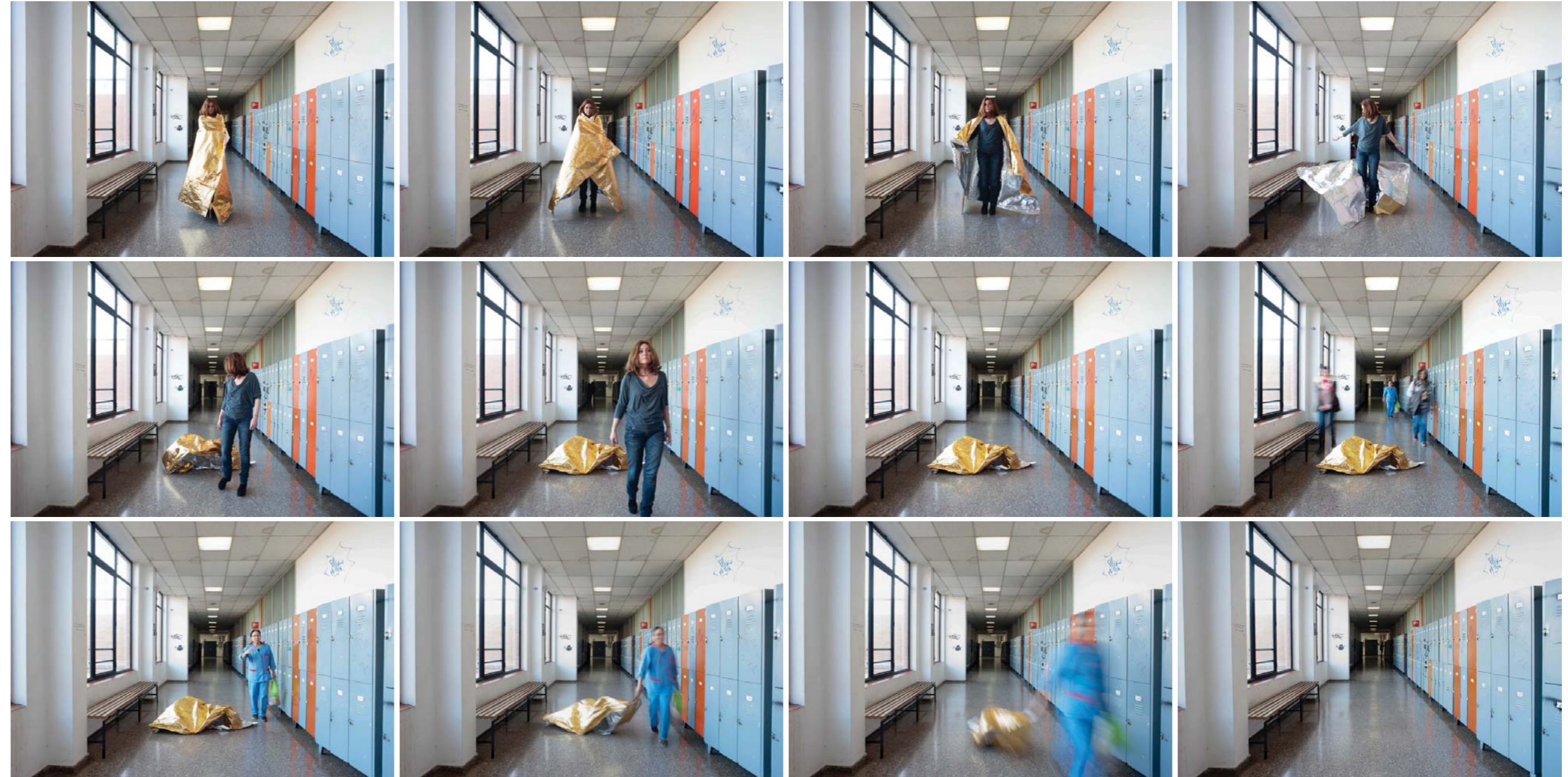
goretti i alba. Deconstruir la mirada
Barcelona 2017
Fotografia
41,7 x 35,5 cm

olivia, máximo i mónica. Deconstruir la mirada
Barcelona 2017
Fotografia
41,7 x 35,5 cm

antonella. Deconstruir la mirada
 Barcelona 2017
 Fotografia
 59,0 x 23,9 cm

montse. Deconstruir la mirada
 Barcelona 2017
 Fotografia
 76,5 x 47,0 cm

Visió¹⁹ esvaïda²⁰. Vídeo

Malgrat els esforços i evolució que des de diversos estaments oficials i socials s'estan portant a terme, aquest esguard, que ataca directament la integritat de la dona, està intrínsec en la nostra història genètica i desgraciadament no serà fàcil d'eradicar. És una visió difícil d'esvaïr que restarà planejant l'inconscient a l'aguait de tornar a posar-se.

El vídeo representa aquest pensament mitjançant la visualització de la manta de supervivència a la deriva per l'acció del vent en un escenari eclesiàstic, que ha estat, precisament, un dels pilars que històricament ha perpetrat aquesta *mirada*.

19. En la seva accepció de "mirada"
20. En la seva accepció de "desfer-se de"

CONCLUSIONS

1. El sistema patriarcal ha pervertit de tal manera el feminisme, i moltes dones han fet seguidisme, que el fet de lluitar-ho t'assenyala com a persona que cerca un problema on no el hi ha.

Als meus 50 anys, i amb tres fills, he descobert el maquillatge del patriarcat, suficientment tard com per no poder incidir en l'educació de la meua filla de 22 anys d'una manera més igualitària al respecte. Els patrons familiars que ha rebut, per la meua ignorància, han perpetrat aquesta *mirada* maquillada en ella de manera que la rebo doblement.

2. Amb aquest projecte he cercat apropar-me a un públic-objectiu que, només pel fet de participar, s'ha situat en un punt de reflexió del tema que abordo amb les meves produccions. Al marge de la presentació inicial del meu projecte al grup/classe de la facultat en què només 3 companyes s'hi van avenir (potser atesa la diferència generacional o per l'estat embrionari en què es trobava el meu projecte), cap ni una de les dones que han participat s'han negat a col·laborar, ans el contrari. Aquesta ha estat la meua petita victòria i la meua petita contribució a nivell artístic de generar consciència envers una realitat oculta. Tan oculta que els ímputs reacis rebuts del grup/classe en edat més jove que la de la mostra, em van fer anar a interpel·lar a entitats representatives de la defensa de les dones com *Ca la dona*, *Tamaia org* - viure sense violència, Grup de Recerca Antígona de la UAB, i la *Bonnemaison*, per tal de constatar que el meu projecte és real i actual.

3. La meua il·lusió és eradicar, el més aviat possible, aquesta subordinació en funció de

sexes en favor de la igualtat, però la realitat és que és dur, trist, esgotador i perillós prendre part en aquest *voler canviar les coses*. Malgrat els avenços i les lluites que es porten a terme, aquesta *mirada* és tan inherent a l'ésser humà i a la seva genealogia, que tinc la sensació que estem tornant enrere ensarronats per falses concessions, més perilloses per la subtileza en què s'instauren i continuen organitzant les estructures, amb la fantasia d'una pretesa llibertat assolida, que maquilla la situació i manté amagada la realitat.

4. L'edat m'ha portat a fer un recorregut amb una altra lectura. Aquesta relectura vital ha esclatat en el meu pas per la facultat, on en el meu desenvolupament acadèmic he trobat un espai, amb eines, on plasmar amb tota llibertat els meus sentirs i pensaments, fent-los físics en la creació de les meves obres, de tal manera que aquestes s'han convertit, per a mi, en un 'llenguatge' que tradueix els meus impulsos i estructura el meu pensament.

5. Respecte de l'experiència concreta dels treballs desenvolupats per al TGB, i encara que tenen un mateix punt de partida en la temàtica (les dones) han estat experiències totalment diferents: *Paraules postals*, *Descobrir-se*, *Visió esvaïda*. Tanmateix, els primers dos projectes han cercat la participació i implicació dels altres per poder portar-los a terme, i la darrera proposta ha estat totalment unipersonal.

6. En els projectes participatius, he observat que havia una resposta diferent respecte del que es demanava col·laboració escrita i del que es demanava imatge.

Escriure ha costat molt més i, del que he llegit, penso que a les persones els ha estat difícil comunicar pensaments més íntims o tenir ganes de seure's i pensar sobre la pregunta, es tractava de fer reflexions. En canvi per fer-se fotografies (models) totes volien participar amb molt 'entusiasme'; se sentien implicades.

7. Per a mi, el punt en comú d'aquestes produccions que conformen el meu projecte de TGB és que el moviment està implícit en tots: o bé per acció de les persones (*Paraules postals*, *Descobrir-se*), o bé per accions dels elements de la natura (*Visió esvaïda*).

En el cas concret de *Descobrir-se* i *Visió esvaïda*, tant l'acció de treure's la manta, com la visió de la manta a la deriva, son elements en moviment. Així mateix les postals amb el seu viatge des de que es trameten fins el destí, també mostren un moviment com a punt en comú amb la vida, on partim de ... i anem a ..., més directament, més a la deriva, amb la nostra acció, amb la nostra no-acció, amb la influència de la natura, dels ritmes, de la biologia, de tot allò que podem i que no podem controlar, però sempre el moviment.

8. També, treballar amb persones, en algunes produccions, m'ha permès compartir i tenir interessants feedbacks, d'una banda per la 'relació' (jo sóc jo amb els altres i en vincle amb ells), i també perquè els feedbacks m'han permès contrastar i/o constatar, i escoltar i escoltar-me, veure i veure-m, parlar amb i parlar-me.

9. El projecte té una línia amb la meua trajectòria durant aquests quatre anys, cosa que m'ha permès fer una recopilació/recapitulació del

meu desenvolupament i aprofitar per estructurar tot aquest recorregut creatiu, amb uns treballs que tenen tot el sentit per a mi, tant a nivell personal com artístic. Estic satisfeta del resultat assolit en aquest TFG i amb l'experiència del projecte. Ha estat molt interessant i molt intens. Ara vist el final i la feina enllestida, ja estic en moviment perquè aquest acabament és una cosa nova que serà demà.

10. En les primeres pàgines d'aquest treball, ressenyava els dubtes que diferents autors disposen sobre quan acabarà la discriminació de les dones. Alguns, fins i tot, s'atreveixen a posar una data (2186), altres parlen de segles. Des de la meua perspectiva, aquest plantejament no s'ha d'acceptar i s'ha de reduir al màxim el termini per arribar a la fita de la igualtat. Penso que, sense consciència i educació cultural, no podem destruir la *mirada* del masclisme, i penso que, tal com he manifestat en aquestes pàgines, he volgut contribuir a traves d'aquest treball artístic a sostenir una conscienciació sobre el fet, i l'esperança d'una reducció temporal del temps d'espera per arribar al punt de la igualtat.

Tot el que he expressat en aquest TFG és fruit dels meus pensaments com a dona envers la societat en què visc, però acollint-me a la línia de pensament del psiquiatra i filòsof alemany Karls Theodor Jasper²¹, això és el que penso avui, i no necessàriament el que pensaré demà.

21. Jasper, Karls. (Oldenburg, 1883 - Basilea, 1969) Psiquiatra i filòsof existencialista alemany. Va aplicar la seva reflexió al drama humà i als seus problemes principals: la comunicació, el patiment, la culpabilitat, la mort i va ser un dels que conformaren l'existencialisme i la fenomenologia.

*“Amo las horas de mi ser en sombra donde
se profundizan mis sentidos; he hallado en ellas,
como en viejas cartas, mi vida cotidiana ya vivida,
su leyenda lejana y superada.*

*Por ellas sé que tengo espacio para una
segunda vida, ancha y sin tiempo”.*

Rilke en su el Libro de horas, I, 5

Rebirthing

Barcelona 2014

Triptic fotogràfic

29'7 x 84 cm

Lloc de realització: La Medersa Ben Youssef. Marrakech

REFERENTS ARTÍSTICS

Ai Weiwei (Pequín, 1957)

Condom Raincoat. 1986

1'50x95cm

Exhibition at Brooklyn Museum, 18 de abril–10 de agosto 2014.

Amb aquesta obra, Ai Weiwei pretén descriure la crisi de la SIDA que va observar a Nova York.

Wikimedia commons. Accés: 20/05/2017

Alicia Framis. (Mataró, Maresme, 1967)

Room of reflection. Aix-en-Provence, 2015

Wooden crate, projector, camera, computer, chair, 750 x 180 x 220 cm

La seva obra qualificada d'art social, cerca el contacte físic i directe amb el públic per defugir de les limitacions de l'art a l'hora de comunicar idees i sentiments.

<http://aliciaframis.com.mialias.net/2015-2/room-of-reflection-aix-en-provence-2015/> Accés: 15/05/2017

Begoña Montalbán (Bilbao, 1958)

4-Sensaciones-Blancas-SJ13-2004

SenExhibition: 23 Jun – 6 Jan 2012. León

MUSAC Museo de Arte Contemporáneo de Castilla Y León
La seva obra presta especial atenció a la dona i està caracteritzada tant per la varietat de suports i tècniques com per els temes que aborda: cos, dolor, malaltia i l'acció terapèutica sobre el patiment en les vessants físiques i mentals.

Font: MUSAC

Carmen Navarrete (València, 1963)

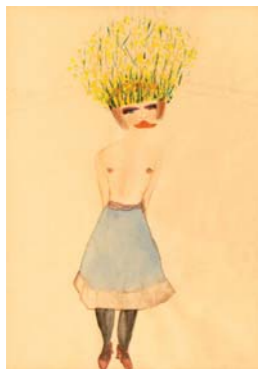
"Maneras de matar a una mujer" 1998

Impressió digital sobre lona de 500x410 cm de dimensió.

Va ser exposada en Mar de fondo, Teatro Romano de Sagunto, 1998; Transgènic@s, KM, Koldo Mitxelena, San Sebastián, 1998.

Carmen Navarrete reflexiona sobre les formes de matar una dona tant en la història, com en la tragèdia, com en l'actualitat entesa com a propietat de l'home, la idea de matar-la s'estén del pla físic al simbòlic: exclusió del discurs, limitació del poder i la submissió.

Fotografia: <http://rosamartinez.com/mar07.htm> Accés: 15 /05/2017

Carol Rama. (Turí, Itàlia, 1918-2015)

Appassionata 1940

Col·lecció particular

Fondazione Guido et Ettore de Fornaris Galleria d'Arte Moderna e Contemporanea di Torino.

L'artista utilitza una gramàtica visual pròpia que contrasta amb la representació de la sexualitat del cos femení, alhora mutilat i amenaçant, violentat i irreductiblement desitjant, el representa actiu i vital. La intensitat pictòrica de la vulva i la llengua denoten resistència del cos a les forces que el dominen i a les institucions que el subjuguen.

© de la foto: Gonella 1999

Museu d'Art Contemporani de Barcelona (MACBA) y el Musée d'art moderne de la Ville de Paris (MAMVP), organizada por el MACBA y coproducida con PARIS MUSÉES / MAMVP, EMMA – Espoo Museum of Modern Art, Irish Museum of Modern Art, Dublín (IMMA) y GAM – Galleria Civica d'Arte Moderna e Contemporanea, Turín.. Comisarios: Teresa Grandas y Paul B. Preciado. 31 oct. 2014 al 22 feb. 2015

Cindy Sherman (Nova Jersey, 1959)

Untitled Film Still #3. 1977

Gelatin silver print, 7 1/16 x 9 7/16" (18 x 24 cm). The Museum of Modern Art, New York. Acquired through the generosity of Peter

Sherman aborda el paper d'ela dona, el paper de l'artista i d'altres temàtiques del món actual fent servir el seu propi cos i plantejant difícils i importants preguntes sobre el paper i la representació de les dones en la societat, els mitjans de comunicació i la naturalesa de la creació de l'art.

Norton. © 2012 Cindy Sherman

<https://oscarenfotos.com/2012/08/18/cindy-sherman-la-nina-de-los-disfraces/> Accés: 20 maig 2017

Concha Prada (Zamora, 1963)

El cuento de la lechera (2012)

Lechera nº12, 2012

Fotografía color
(120 x 120) cm

Prada planteja una visió molt particular del conte infantil a través de la qual materialitza diferents actituds del moment que travessa la societat actual

© Concha Prada

<http://www.conchaprada.com/proyectos/cuento.html> Accés: 20/05/2017

Eulàlia Valllosera (Vilafranca del Penedès, 1963)

Dependencias. 2009

Mostra objectes desproveïts de la seva funció i llur ombra genera sentiment de devoció i de servilisme al temps que el de submissió i el de sotmetiment.

Imatge: Galeria Maior

Esther Ibarrola (Donostia, 1969)

Baba. 1966

Fotografía
140 x 100 cm

Evidencia lo accessori i allò realment importantment existencial. Simbolitza la tensió en que es troba la dona com si la seva existència semblés penjar d'un pèndul.

fotografía: ARTE PLASTIKOAK Gure Artea Sariak 1998

Estibaliz Sádaba (Bilbao, 1963)

Buenos modales, buenos posturas, 1997

Técnica mixta, dibuixos, instal·lació
150 x 150 cm

La doble moralitat que la societat li exigeix a la dona. Dos cares de la mateixa moneda: una acceptada i l'altra com a model estètic de comportament.

Imatge: Euskadi.eus. Departamento de Educación

Estíbaliz Sádaba (Bilbao, 1963)

A mi manera II, 1999

Video color i só
3'

Exposició Genealogías feministas en el arte español: 1960-2010, comissariada per Juan Vicente Aliaga i Patricia Mayayo, Del 23 de juny de 2012 al 6 de gener de 2013. Salas 3 a 6 del MUSACcànons preestablerts que condicionen la llibertat individual.

Amb un toc d'ironia, Sádaba reivindica la corporalitat de cada persona i l'acceptació de la pròpia imatge sense fer seguidisme dels cànons preestablerts que condicionen la llibertat individual.

<http://musacvirtual.es/genealogiasfeministas/estibaliz-sadaba/> Accés: 25/05/2016

Itziar Okariz (San Sebastián, 1965)

Body Building, 1994

Imagen a sangre 100x66

Impresión cromogénica sobre papel

Mínima resistencia. Entre el tardomodernismo y la globalización: prácticas artísticas durante las décadas de los 80 y 90, Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, Madrid. Del 16 de octubre de 2013 al 7 de enero de 2014.

Per l'al·lusió a l'assaig "El género en disputa" de Judit Butler.

Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, Madrid.

Jana Sterbak (Praga, Xecoslovàquia, 1955)

Velleitas

1'65 x 2'00 m.

Fundació Antoni Tàpies. 6/10/1995 - 10/12/1995

Sterbak sosté que el nostre cos constitueix la nostra existència i la nostra única realitat. A través d'ell ens reconeixem i ens reconeixen. La noció de cos el vincula a la manera que vivim i a la manera que establim una relació amb la societat.

<http://www.geifco.org/actionart/actionart01/secciones/01cuerpo/artistas/exponer/janaStrbak/JanaS.htm>.
Accés: 10 abril 2017

María Ruido (Ourense, 1967)

La voz humana, 1997

Video-acció sobre la violència del llenguatge, sobre la utilització pública de la paraula i sobre l'operativitat dels discursos construïts sota premisses no consensuades, sinó imposades. Prenent com a punt de partida un fragment del llibre de Miguel Cereceda "El origen de la mujer sujeto" 1966.

imatge: pinterest.com

María Švarbová, (Bratislava, Eslovàquia 1988)

Human Space

Amb aquesta sèrie de fotografies, l'artista explora la relació que s'estableix entre l'ésser humà i el seu entorn a la vegada que representa la dona com a un objecte més.

Human Space © Maria Svarbova

<http://graffica.info/maria-svarbova-y-sus-turbadoras-fotografias/>

<http://www.mariasvarbova.com/index.php?article=gallery&id=24>

Accés: 24/04/2017

María Zárraga (Valencia, 1963)

Scenas I i III, 1999

Fotografía b/n

130 x 100 cm

L'artista simbolitza com la dona s'ha sentit atrapada i lligada.

imatge: pinterest.com

Maribel Doménech. (Valencia, 1951)

Existir es resistir, 2011

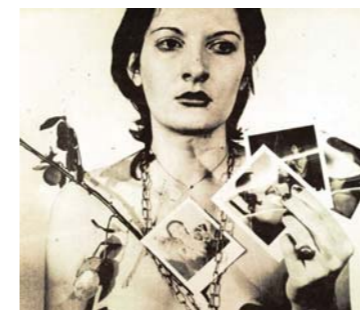
Ampliació LAMBDA laminada ultra light, sobre suport de fusta i emmarcada amb un fi llistó.
180 x 220 cm.

Paulo, Sao Paulo, Brasil

Comisariada por: Amador Griñó Andrés

Organizada por: Paralelo Gallery

imatge: Arte informado

Marina Abramovic (Belgrad, Iugoslàvia, 1946)

Rythm 0, 1974

L'artista utilitza el seu propi cos per reflexionar sobre la confiança i el contracte social, cosa que esdevé una prova fefaent sobre la inclinació natural de l'ésser humà a la violència.

Lavernia, Kilian. Marina Abramovic: Biografía, obra y exposiciones
18 enero 2017-05-31.

</index.php/es/completes/32-artistas/41444-marina-abramovic-biografia-obra-exposiciones>

Accés: 23/04/2017

Naia del Castillo. (Bilbao, 1975)

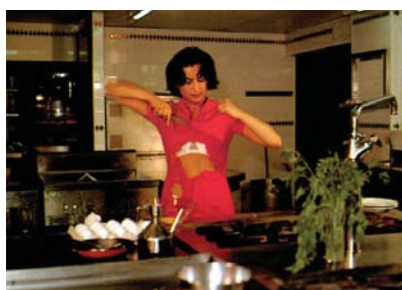
Exposició: sala Alcalá, 31Madrid

Fotografia color

Naia del Castillo retrata las estrategias de la seducción y sus artilugios. Victoria Combalía. Comisaria, historiadora i crítica d'art.

L'artista expressa el món de la dona amb metàfores i suggeriments on tot passa sense violència. Estudia els personatges atrapats a la quotidianitat, el lloc de l'ambigüitat, la seducció i l'ambivalència de la dona entre la superioritat de la seducció i la inferioritat de la seva posició en el si de la vida quotidiana.

http://naiadelcastillo.com/atrapados.php#_self Accés: 12/10/2016

Pilar Albarracín. (Sevilla, 1968)

Tortilla a la española, 1999

Acción / Performance

Documentación videográfica (6'07") y fotográfica

Un simulacre d'antropofàgia i al sotmetiment de la dona i la violència cap a ella en una mateixa obra.

Imagen © Pilar Albarracín.

Sigalit Landau (Jerusalem, 1969)

Barbed Hula. 2001

1 vidéoprojecteur, 2 haut-parleurs, 1 bande vidéo, PAL, couleur, son.

Exposició organitzada i produïda pel Museu d'Art Contemporani de Barcelona (MACBA). Comissariada per Bartomeu Marí 21 nov. 2014 - 15 feb. 2015. Capella MACBA

Les escultures en vídeo de Landau condensen un temps en què les accions semblen no tenir ni principi ni fi. No són narratives sinó descriptives: narren l'absència de progrés i millora, descriuen la necessitat de l'altre, ja sigui en el joc, en la supervivència o en el conflicte. establim una relació amb la societat.

<https://www.centrepompidou.fr/cpv/resource/cdqjxrn/rqGK5nM> Accés 12/10/2016

Shirin Neshat. (Qazvín, Irán, 1957)

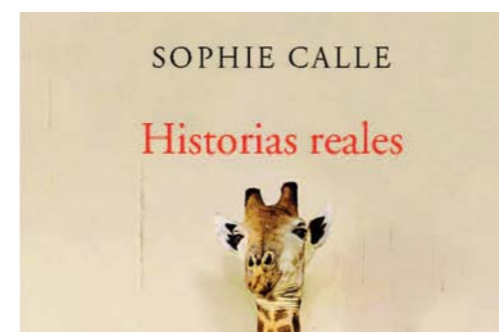
Women Without Men, 2009

Feature film still, Shirin Neshat.

Durada: 95'

La seva obra es caracteritza pel tractament de la condició de la dona en les societats islàmiques contemporànies.

<http://www.hollyarmishaw.com/blog-contemporary-art-history-and-culture/previous/5> Accés: 28/05/2017

Sophie Calle. (París, 1953)

Historias reales

Nº de páginas: 108 págs.

Encuadernación: Tapa blanda

Editorial: LA FABRICA

Lengua: CASTELLANO

ISBN: 9788416248438

«No son los objetos los que conciernen a otros, sino las historias conectadas con estos objetos».

imagen: clavoardiendo

<http://www.jotdown.es/2016/06/vendra-la-muerte-tendra-mis-ojos-sophie-calle/> Accés: 15/05/2017

Susy Gómez (Pollensa, 1964)

Sin titulo 56, 1998

Fotografia.

Tècnica: Impressió cromogènica i pintura sobre paper sobre bastidor de fusta.

Obra completa: 240 x 360 x 5 cm / Per peça: 240 x 180 x 5 cm.

L'obra de Gómez es caracteritza per la seva versatilitat tècnica, abastant des de motius autobiogràfics fins a la pura abstracció. L'artista s'interessa per la mirada que es deposita en els objectes.

Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía.

BIBLIOGRAFIA

Libres i revistes

- Alborch, Carmen. *Solas*. Planeta, 2001, ISBN: 8484601374
- Arnheim, Rudolf. *Consideraciones sobre la educación artística. Sobre el arte y la educación artística*. Ed. Paidós.
- Ardenne, Paul. *Creación artística en medio urbano, en situación, de intervención, de participación. Un arte contextual*. Azarbe, S.L. 2006. ISBN: 84-96299-40-6
- Baqué, Dominique. *La fotografía plástica. Un arte paradójico*, Barcelona. Gustavo. 2003
- Barthes, Roland. *La cámara lúcida*. Nota sobre la fotografía, Barcelona, Paidós, 1989
- Bel Bravo, Maria Antonia, *Mujer y cambio social en la Edad Moderna*, Ediciones Encuentro, 2009. ISBN: 978-84-7490-946-3
- P. Bourdieu, *Espíritus de estado. Génesis y estructura del campo burocrático, en: Razones prácticas. Sobre la teoría de la acción*. Ed. Anagrama 1997-2002
- Bourdieu, Pierre, *Existir para la mirada masculina, con Catherine Portvein*, Revista Telérama, julio-agosto, 1998.
- Castejón Elorza, María. *Más fotogramas de género María Castejón Elorza*, Sin Índice, 2015.
- Chéjov, Antón. *El pabellón nº 6*. Ed. Alianza. 1994. ISBN: 978-84-206-7250-2.
- Dewey, John. *El arte como experiencia*. Paidós Estética 45. 2008. ISBN: 978-84-493-2118-4
- Fernández Arenas, José (Coord.). *Arte efímero y espacio estético*. Anthropos. Promat, S. Coop. Ltda. 1988, ISBN: 84-7658-078-9
- Fontcoberta, J. *La cámara de pandora. La fotografía después de la fotografía*, Barcelona. Gustavo Gili. (2015)
- Fontcoberta, J. *La fúria de les imatges. Notes sobre la postfotografia*. Galaxia, Gutenberg, 2016
- García de León Álvarez, María Antonia. *Cabeza moderna/corazón patriarcal. Luces y sombras de un gran cambio social en la identidad de géneros*. Barrataria. Revista Castellano-Manchega de Ciencias Sociales. Nº 10, pp 209-220. 2009. ISSN: 1575-0825
- Françoise Héritier, *Masculin-Féminin I. La Pensée de la différence*, Paris, Odile Jacob, 1996 ; rééd. 2002.
- Françoise Héritier, *Masculin-Féminin II. Dissoudre la hiérarchie*, Paris, Odile Jacob, 2002. (ISBN 2-7381-1090-8).

- Françoise Héritier, *Masculin-Féminin*, 2 vol., Paris, Odile Jacob, 2007. Réédition de volumes paruséparément, comprend : I, La pensée de la différence ; II, Dissoudre la hiérarchie. (ISBN 978-2-7381-2040-3) (vol. 1) ; (ISBN 978-2-7381-2041-0) (vol. 2).
- López Cuenca, Rogelio. Entrevista publicada en el núm. 35 de la revista EXIT Express, abril 2008, Rosa Olivares.
- LÓPEZ HURTADO, Mariana. *Inicio la tarjeta postal como documento. Estudio de usuarios y propuesta de un modelo analítico. Aplicación a la colección de postales del Ateneo de Madrid*. Director: Juan Miguel Sánchez Vigil. Madrid: Departamento de biblioteconomía y documentación, 2013.
- McDougall, Joyce. *El artista y el psicoanalista*. Ediciones Nueva Visión. 2010 ISBN:9789506026035
- Stuart Mill, John. *La subjugació de les dones*. Quadrivium, 10. Traducció d'Alba Dedeu. Any de publicació 2013. Primera edició. ISBN 978-84-940467-5-9
- Pinkola Estés, Clarissa. *Mujeres que corren con lobos*. Ediciones B, SA, 2005.
- Raich Muñoz, Llorenç (2012) *Corpografia. El cuerpo en la fotografía contemporánea*, Barcelona: Casimiro.
- Rodríguez, Casilda. *El asalto al Hades. La rebelión de Edipo, 1ª parte. Traficantes de sueños*. Editorial LA LLEVIR-VIRUS, 2007; ISBN 978-84-96044-84-5
- Rodríguez, Casilda. *La sexualidad y el fundamento de la dominación. La rebelión de Edipo, 2ª parte*. Editorial LA LLEVIR-VIRUS, 2007
- Rodríguez, Casilda. *La represión del deseo materno y la génesis del estado de sumisión inconsciente*. Madre Tierra (1996) y Ed. Criminales (2008); segunda edición. ISBN 978-84-935141-5-0
- Solnit, Rebecca. *Los hombres me explican cosas*. Capitán Swing. 2a edición. ISBN: 978-84-945481-4-7. 2016
- Sontag, Susan. *Sobre la fotografía*, Barcelona: Edhasa. 1981

Articles

- Butler, Judith. Filòsofa norte-americana. Cleveland, Ohio EUA, 1956. Referente mundial en el estudio de género. "expressar idees ja es veu com una forma de terrorisme domèstic". Entrevista de la Vanguardia del 6/12/15
- Foster, Hall. *Recodificaciones: hacia una noción de lo político en el arte contemporáneo. Publicado en Modos de hacer. Arte crítico, esfera pública y acción directa*, Ediciones Universidad de Salamanca, 2003.
- García, Salvador. *El miratge de la moda "curvy"*. Article a El Periódico. Secció Tema del diumenge. 16 desembre 2016
- Gonzalo Carbó, Antoni. "Atravesando el mar de llamas" *El sufismo de María Zambrano y Bill Viola*.
- Haraway, Donna. "A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century" in *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature*. *Ciencia, Tecnología y Feminismo Socialista a Finales del S.XX*. New York; Routledge, 1991. Pág.149-181. Traducción: Manuel Talens.
- Françoise Héritier, *Masculino/Femenino: el pensamiento de la diferencia* (2002). Barcelona, Ariel.
- Herrera Gómez, Coral. Doctora en Humanidades y Comunicación Audiovisual por la Universidad Carlos III de Madrid. Escritora queer, especialista en género. *No eres tú, es la estructura: desmontando la poliamoría feminista*.
- Martí Ciriquian, Elena. *Tesis doctoral: Identidad, cuerpo y nuevas tecnologías: o cómo ven las artistas españolas del último tercio del siglo XX a la mujer contemporánea*.

- Posadas, Carmen.; Courgeon, Sophie. *Las hijas de lilit: en busca de la igualdad perdida*. Publicado por RBK | Visto 9518 veces (<http://www.hislibris.com/las-hijas-de-lilith-en-busca-de-la-igualdad-perdida-carmen-posadas-y-sophie-courgeon/>)
- Quiroga Méndez, Mª Pilar. *Arte y psicología analítica. Una interpretación arquetipal del arte*. Facultad de Psicología. Universidad Pontificia de Salamanca quiroga@upsa.es

Articles en línia

- *El segundo sexo*. Imma Sust. <http://www.elperiodico.cat/ca/noticias/opinio/segon-sexe-femellisme-5503024>
Accés: 27 octubre 2016
- *Es fundamental repensar la historia desde lo femenino*. Patricia Martínez <http://www.elperiodico.com/es/noticias/opinion/fundamental-repensar-historia-desde-femenino-5583253>
Accés: 27 octubre 2016
- *La situación hasta 2015. El año pasado pidieron asilo en España 14.887 personas, casi tres veces más que el anterior; cerca de la mitad eran sirios* http://politica.elpais.com/politica/2016/04/05/actualidad/1459880210_430218.html
Accés: 27 octubre 2016
- *La repressió sobre les dones ha canviat de cara, però continua*. Marta Sanz <http://www.elperiodico.cat/ca/noticias/oci-i-cultura/marta-sanz-repressio-sobre-les-dones-canviat-cara-perocontinua-5503831>
Accés: 27 octubre 2016
- *La dona sana que està bé amb ella mateixa té corbes*. Entrevista a Maria Jara <http://www.elperiodico.cat/ca/noticias/societat/dona-sana-que-esta-amb-ella-mateixa-corbes-5516194>
Accés: 27 octubre 2016
- *Las alcaldesas son un referente para las niñas, que apenas tienen modelos potentes en los cuentos y libros de texto. Entrevista a Marina Subirats*. Per Núria Marrón. <http://www.elperiodico.com/es/noticias/politica/alcaldesas-barcelona-madrid-paris-roma-5580289>
Accés: 27 octubre 2016
- *Las hijas de Lilith. El segundo sexo*. Olga Merino. <http://www.elperiodico.com/es/noticias/opinion/las-hijas-lilith-5581242>
Accés: 27 octubre 2016
- *La violencia sobre la mujer en la estadística judicial*. <http://www.poderjudicial.es/cgpj/es/Temas/Violencia-domestica-y-de-genero/Actividad-del-Observatorio/Datosestadisticos/La-violencia-sobre-la-mujer-en-la-estadistica-judicial--Tercer-trimestre-de-2016>
Accés: 27 octubre 2016

Films i vídeos

- *Isabel Allende cuenta historias de pasión*. Allende, Isabel. https://www.youtube.com/watch?v=mEqnlgCp_A
Accés: 27 octubre 2016

- *Enma Watson en la ONU.* Whatson , Enma.
<https://www.youtube.com/watch?v=P8GQ2rWjpGw>
Accés: 27 octubre 2016
- *Una mujer lleva una cámara oculta para demostrar cuantas veces es acosada en un día.*
<http://muhimu.es/genero/mujer-acoso/#>
Accés: 27 octubre 2016
- *Un corto muestra como se sentirían los hombres en un mundo de acoso dominado por las mujeres.*
<http://muhimu.es/genero/eleonore-pourriat/>
Accés: 27 octubre 2016

Altres fonts

- Reunió per a intercanvi d'impressions respecte al projecte amb Karina Fulladosa. Equipo Sindihogar. Espai Francesca Bonnemaison
- Reunió per a intercanvi d'impressions respecte al projecte, amb Sara Borrella, tècnica de projectes a l'Associació Ca la Dona Carrer Ripoll, 25 (Barcelona).
26 Novembre 2016
- Exposició FemArt. Cos desobedient. Ca la dona. C/ Ripoll, 25 Barcelona. 6 al 21 de març 2014

ANNEXOS

1. Manifest institucional. Dia internacional per a l'eliminació de la violència envers les dones. 25 novembre 2016.

Aporto aquest manifest com a prova fefaent que aquest tema, que a priori pot semblar desfasat, està en tràmit. Obligant a les institucions governamentals a prendre partit.

http://dones.gencat.cat/web/.content/03_ambits/docs/vm_manifest25n.pdf. Accés: 13 novembre 2017

MANIFEST INSTITUCIONAL

DIA INTERNACIONAL PER A L'ELIMINACIÓ DE LA VIOLÈNCIA ENVERS LES DONES 25 de novembre de 2016

Avui, 25 de novembre, les administracions i la societat civil tornem a aplegar-nos per manifestar, una vegada més, el nostre rebuig a la violència masclista i per fer pública la nostra ferma voluntat de treballar fins eradicar-la.

Un any més som aquí per fer palès que els drets de les dones són drets humans i que el fet de vulnerar-los, més enllà de la irracionalitat, la injustícia i la crueltat, significa una manca de reconeixement de l'autoritat i de la llibertat de les dones.

És imprescindible, per tant, posar en valor el paper històric i pioner dels moviments feministes i dels grups de dones que van denunciar públicament la violència masclista i van crear grups de suport i d'assessorament a les dones que la patien. D'aleshores ençà, el rebuig social no ha parat de créixer i les mesures impulsades des de les administracions públiques per donar-hi resposta han augmentat.

Així, a Catalunya, ens hem dotat com a país de la Llei 17/2015 d'Igualtat efectiva de dones i homes, que defineix els canvis a fer per eliminar tot allò que ens allunya de l'equitat entre homes i dones en els diferents ordres de la vida, pública i privada. Tot i això, lamentablement, una sentència del Tribunal Constitucional ha anul·lat alguns articles concebuts per promoure la igualtat al món laboral.

Aquesta sentència és un entrebanc en la promoció dels drets de les dones perquè a Catalunya volem avançar respecte a les nostres competències. En aquest sentit, no podem obviar que és en l'àmbit de les relacions laborals on encara perviuen, ara per ara, moltes discriminacions que allunyen les dones d'una situació d'igualtat efectiva respecte als homes. És per això, que les polítiques d'igualtat de gènere són un eix estratègic del país que construïm conjuntament des de les institucions públiques i la societat civil.

També, l'acompliment de la Llei catalana 5/2008, del dret de les dones a eradicar la violència masclista, aprofundeix en l'aplicació d'un model que aposta per la creació i enfortiment d'una xarxa pública de recursos i serveis i amb una sèrie de drets reconeguts per a totes les dones que es troben en situació de violència masclista.

El desplegament normatiu d'aquests darrers anys ha permès desenvolupar un model d'abordatge integral adreçat a millorar l'atenció i la recuperació de les dones i també avançar en la detecció de casos i en la prevenció de la problemàtica.

Aquest any, les institucions signants volem denunciar, de manera especial, les violències sexuals, perquè són la màxima expressió de la dominació patriarcal envers les dones. En aquest sentit, i malgrat els progressos respecte de la igualtat

formal entre dones i homes, les violències sexuals no són socialment contestades de manera contundent, ans al contrari, la prevalença del sexisme en l'ordre simbòlic hegemònic de la nostra societat indueix a qüestionar la dona víctima de l'agressió.

Mostra d'això, són les dades i estudis que indiquen que una part de la joventut no percep l'existència de desigualtats entre homes i dones i no identifica determinades conductes d'abús i control com a formes d'exercir violència masclista. Actituds d'imposició, de menyspreu, amenaces, humiliacions, gelosia... s'instal·len com a pràctiques normalitzades en les relacions i les creences tradicionals al voltant de l'amor romàntic afavoreixen aquesta tolerància juvenil cap a la violència masclista.

Respecte de les violències sexuals, tots els missatges han coincidit en la necessitat que les dones vigilem, perquè l'imaginari actualment vigent ens responsabilitza. En aquest moment històric, però, és imprescindible construir models culturals que proveïn les violències sexuals en totes les seves manifestacions i desautoritzin l'apologia d'aquestes violències.

Així, la denúncia a la Fiscalia de deu blocs i cinc vídeos d'internet que incitaven a la violència masclista i que acumulaven més d'un milió de visites, per part del Consell Audiovisual de Catalunya i del govern, és un pas molt important que ens encoratja a treballar en aquesta línia.

Per això, és imprescindible un canvi de valors que permeti superar l'androcentrisme que nega la presència i les aportacions de les dones a la societat, i que imposa uns estereotips i rols de gènere basats en la infravaloració de tot el que està relacionat amb la feminitat. És necessari que sumem les voluntats i els sabers dels moviments feministes i grups de dones, i que comptem amb la implicació de tota la ciutadania, que a través d'accions col·lectives i individuals, actuen per eradicar aquesta xacra social.

Les institucions i administracions públiques hem de cooperar per implantar un model d'abordatge respectuós amb la llibertat de les dones, reparador del dany i innovador amb la difícil tasca de prevenir la violència masclista fins eradicar-la definitivament.

I avui, 25 de novembre, ens fem nostra la frase de la reconeguda vocalista Nina Simone que afirmava: **la llibertat per a mi és no tenir por.**

2. Estadística del Consell General del Poder Judicial de les situacions de violència per raó de gènere en el marc de la família a Espanya. Any 2016.

Si bé és cert, que la comparativa de les estadístiques anteriors, abocant un resultat de disminució de la violència envers les dones, les xifres actuals continuen sent esferidores.

<http://www.poderjudicial.es/cgpj/es/Temas/Violencia-domestica-y-de-genero/Actividad-del-Observatorio/Datos-estadisticos/La-violencia-sobre-la-mujer-en-la-estadistica-judicial--Anual-2016>. Accés el 25 abril 2017

CONSEJO GENERAL DEL PODER JUDICIAL

DATOS DE DENUNCIAS, PROCEDIMIENTOS PENALES Y CIVILES REGISTRADOS, ÓRDENES DE PROTECCIÓN Y MEDIDAS DE PROTECCIÓN Y SEGURIDAD SOLICITADAS EN LOS JUZGADOS DE VIOLENCIA SOBRE LA MUJER (JVM)¹ Y SENTENCIAS DICTADAS POR LOS ÓRGANOS JURISDICCIONALES EN ESTA MATERIA EN EL AÑO 2016

I. JUZGADOS DE VIOLENCIA SOBRE LA MUJER

DATOS DENUNCIAS RECIBIDAS EN EL AÑO 2016

Total Denuncias	Presentada directamente por víctima en el juzgado	Presentada directamente por familiares	Atestados policiales			Parte de lesiones recibido directamente en el juzgado	Servicios asistencia-Terceros en general
			Con denuncia víctima	Con denuncia familiar	Por intervención directa policial		
142.893	4.607	375	94.192	1.685	23.622	14.501	3.911
	3,22%	0,26%	65,92%	1,18%	16,53%	10,15%	2,74%

¹ Datos referidos tanto a los Juzgados exclusivos de Violencia sobre la Mujer (106) como a los que compatibilizaron en el conocimiento de esta materia con otros, en número de 355

3. Lletra de la cançó popular El gall i la gallina, que actualment s'ensenyava als nens a les escoles bressol.

Aquesta cançó es transmet de generació en generació sense parar atenció al seu contingut sexista.

Lletra:

El gall i la gallina, estaven al balcó.

La gallina s'adormia, i el gall li fa un petó.

– Dolent, més que dolent! I què dirà la gent?

– Que diguin el què vulguin, que jo jaestic content!

La gallina renta plats, el gall els té contats

La gallina trenca un, i el gall li pica el cul

Dolent, més que dolent! I què dirà la gent?

Que diguin el què vulguin que jo jaestic content!

AGRAÏMENTS

A les casual models que han volgut contribuir en aquestes sessions fotogràfiques:

Anna Gaixa, Antonella Ghio, Alba Mestres, Anna Mestres, Anna Reali, Bárbara Masserut, Carmen Arias, Eulàlia Casamada, Gema Mensa, Goretti Martínez, Inma Pena, Isabel Blancas, Lucía Bianco, Luisa Mª Segura, Maximo Ochoa, Mercè Covas, Mercè Herrero, Montse Amoròs, Mónica Toldo, Mónica Pena, Olivia Sanz, Pilar Vall, Rosa Roig, Rosa M^a LLavoré, Tere Castelló, Teresa Chavez, Teresa Kessler.

I a totes les amigues, conegudes i des-conegudes, que han participat d'aquest projecte amb les seves postals, algunes de les quals no puc esmentar per desconeixement del seu nom:

Anna Gaixa, Blanca Peraferrer, Carme Casals, Carmen Miserachs, Conxita Morales, Eulàlia Casamada, Mª Àngels Ruiz, Isabel Pena, Lucia Bianco, Mª José Cortés, Marina Berga, Lidia Llobet, Mercè Covas, Matilde Quiñoa, Mercè Herrero, Mercè Nieto, Mercè Varias, Núria Romera, Pilar Vivar, Purificación Montaña, Rosa Della, Silvia Dern, Silvia Goday, Silvia Grau, Teresa Andreu ...

Vull agrair especialment a Teresa Ch. Ros el seu suport i col.laboració en la materialització de tota la part fotogràfica i audiovisual i a Laura Perea Nogueira la seva implicació i maquetació d'aquest d'aquest projecte.

El machismo es semejante al etnocentrismo, al racismo y a la xenofobia: se trata de humillar aquello que nos produce miedo, de negar la condición de sujeto al que no es idéntico a nosotros. Posiblemente, cuando se insiste con demasiado énfasis sobre la inferioridad de las mujeres, no es en realidad la inferioridad de éstas lo que preocupa, sino más bien la propia superioridad. Es, sin duda, la manera más rápida — aunque evidentemente no la más acertada— de crecer en confianza en nosotros mismos, ya lo señaló sagazmente Virginia Woolf en aquel magnífico librito *Una habitación propia*.¹⁹ Y con razón aclara un proverbio chino que la sabiduría comienza por perdonarle al otro que sea diferente.

Bel Bravo, M.P., 2002, p.76

